Anul V. 15 Martie, 1911. Nr. 6.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru ştiinţa şi vieaţa bisericească.

Abonamentul: Pe un an 10 cor.; pe o jumăt. de an 5 cor. — Pentru România 12 Lei.
Un număr 50 fil.

ARMONIA DINTRE RELIGIUNE ŞI ŞTIINŢĂ.

— Ateişti inventaţi de *Dr. C. Thiron.* —

Istoria ne-a păstrat numele alor foarte puţini bărbaţi, despre cari se spune că ar fi fost necredincioşi. Şi dintre aceştia au ajuns unii la o reputaţie atât de tristă, nu fiindcă ar fi fost lipsiţi cu desăvârşire de credinţe religioase, ci fiindcă nu împărtăşeau întru toate credinţele religioase ale contemporanilor lor. Se ştie, că din cauza aceasta li-s'a făcut chiar şi creştinilor din veacurile prime imputarea, că ar fi fost atei, fiindcă nu adorau zeii statului roman. În realitate însă, numărul ateiştilor în sensul propriu al cuvântului a fost foarte mic în toate timpurile. El dispare ca un picur în mare faţă de mulţimea covârşitoare a celor credincioşi.

În decursul veacului trecut s'a răspândit părerea, care se susţine în mare parte şi astăzi, că ştiinţele naturale ar fi contrare religiunii şi că cei mai mulţi naturalişti ar fi fost oameni necredincioşi. Făcându-se cercetări serioase în această privinţă, s'a dovedit contrarul. *Dr. Dennert,* un naturalist de astăzi şi totodată un zelos apărător al religiunii creştine, a cercetat [1] ce atitudine au luat faţă de religiune cei mai celebri naturalişti, 300 la număr, începând din vechime până în zilele noastre. Rezultatul, la care a ajuns, e următorul: atitudinea alor 38 dintre acei naturalişti nu a putut-o constată; dintre ceialalţi 262, majoritatea covârşitoare de 242 au fost bărbaţi credincioşi şi numai 20 au avut o atitudine indiferentă ori direct ostilă faţă de religiune, iar dintre aceşti 20 numai 5 din timpul mai nou au fost materialişti declaraţi,

[1] In scrierea: Die Religion der Naturforscher. Berlin, 1901.

cari au combătut creştinismul. Asemenea a dovedit şi *K. A. Kneller*,[1] că dintre învăţaţii timpului mai nou, cari s'au ocupat cu ştiinţele naturale şi au contribuit în măsură însemnată la progresul lor, cei mai mulţi au fost oameni credincioşi. În sufletul lor credinţa şi ştiinţa s'au împreunat într'o sinteză mai înaltă, dând astfel dovada reală, că aceşti doi factori ai vieţii şi culturii omeneşti nu stau într'olaltă în nici o contrazicere.

Necredincioşii nu voiesc să recunoască această concluzie, ci susţin cu îndărătnicie, că între religiune şi ştiinţele naturale ar existà un conflict, care nu se poate aplanà. Ca să probeze această teză greşită şi primejdioasă pentru cultură, ei denaturează faptele şi-şi închipuesc a fi găsit argumente acolo, unde în realitate nu există. Adeseori ţi-se dă să ceteşti, că cutare bărbat de ştiinţă a fost duşman al credinţii, pe când, cercetând datele mai deaproape, te convingi de contrarul. Dar mulţimea mare a cetitorilor nu este în măsură să controleze lucrurile, ci primeşte de bani buni spusele tendenţioase ale necredincioşilor, pe baza cărora îşi formează apoi păreri nefavorabile despre religiune şi se clatină în credinţă. Câte căderi se vor fi întâmplat din această cauză! Ele nu pot fi împedecate pe altă cale, decât restabilind adevărul şi reducând la adevărata lor valoare mistificările ucigătoare de suflete ale necredincioşilor.

Până în anii din urmă noi am fost scutiţi de această grijă; dar dela ieşirea vehementă a unor profesori universitari din Iaşi în contra religiunii, ni s'a dat să cetim mai adeseori atacuri resleţe împotriva credinţii, cari nu puteau rămâneà fără răspuns. Unul dintre acei profesori, *Dr. C. Thiron*, a publicat în a. 1909 o broşură lipsită de orice valoare ştiinţifică, sub titlul «Conflictul dintre ştiinţă şi religie», în care se năpusteşte cu o furie ridicolă — pe 17 pagini! — în contra religiunii, a bisericii şi preoţimii. În scurt timp şi-a primit răspunsul cuvenit din partea distinsului profesor *A. C. Cuza*[2] şi din partea părintelui arhimandrit *Iuliu Scriban* în scrierea: «Libera cugetare şi cugetarea liberă», de care va mai fi vorbă în această revistă. Dar profesorul Dr. C. Thiron nu s'a mulţumit cu atât, ci după un an de zile s'a hotărît să

[1] In scrierea: Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft. Freiburg i. Br. ed. II. 1904.

[2] Vezi *„Neamul Românesc"* Nrii dela 21 şi 25 Oct.; 6 Nov. a. 1909.

mai fericească poporul românesc prin o altă publicaţie — de astădată de 24 pagini! — despre «Libera-cugetare monistă haeckeliană» Par'că de aceasta ne ardeà tocmai în aceste timpuri, când toate forţele trebue să ni le concentrăm într'o muncă pozitivă pentru ridicarea edificiului măreţ al culturii poporului nostru. Am regretat din adâncul inimii mele, că s'a putut găsì un profesor român, care uitând toate tradiţiile culturale şi bătându-şi joc de cele mai sfinte instituţii ale poporului său, se face agentul unui sistem de aberaţii, asupra cărora adevărata ştiinţă şi-a rostit de mult verdictul de condamnare. Într'adevăr, a face şi astăzi apologia «ilustrului Haeckel» şi a monismului său vulgar, înseamnă a fi durmit timp de câteva decenii şi a te fi închis ermetic faţă de orice contact cu progresele mai nouă ale ştiinţii.

Nu voesc să mă ocup de multele afirmaţii nebazate şi de izbucnirile pătimaşe ale d-lui Dr. C. Thiron în contra religiunii şi a bisericii, pentrucă ar trebuì să trec peste cadrele acestui articol; ci voiesc să arăt numai cu câtă lipsă de conştiinţă şi orientare se provoacă d-sa la numele unor savanţi străini, pe cari îi înfăţişează ca duşmani ai religiunii. Alături de numele lui Haeckel — «ilustru» doară prin recentele falşuri dovedite,[1] dl Thiron înşiră şi pe ale savanţilor: *Laplace*, *Lyell*, *Thomson* (Kelvin), *Rayleigh* etc., cari ar fi fost liber-cugetători de specia celui dintâi, ceeace nu corespunde adevărului. In cele următoare voiu aduce dovezile, din cari va rezultà părerea ce trebue să ne formăm despre «temeinicia» cu care lucrează un liber-cugetător — durere — profesor universitar român.

Fost-a *Laplace* ateist? Acest învăţat şi-a câştigat mari merite prin lucrările sale din domeniul astronomiei, fizicei şi mate-

[1] Vezi: *Dr. A Brass*, Das Affen-Problem. Professor E. Haeckel, seine Fälschungen der Wissenschaft. Leipzig 1909, ed. II. Şi mai nainte a fost surprins Haeckel cu falşificate, de învăţatul *W. His*, care se exprimă despre el astfel: »Nach meinem Urteil hat Haeckel durch die Art seiner Kampfführung selbst auf das Recht verzichtet, im Kreise ernsthafter Forscher als Ebenbürtig mitzuzählen« (Unsere Körperform und das phisiologische Problem ihrer Entstehung, p. 169). Asemenea îl caracterisează şi *Pfaff:* »Wer absichtlich, bewusst, wie Haeckel, nicht nur ein- oder zweimal, sondern oft sich wissenschaftliche Fälschungen zu schulden kommen lässt, dem geht man nicht mehr nach, der hat auf das Recht einer Diskussion mit ihm verzichtet« (Schöpfungsgeschichte, p. 709). *O. D. Chwolson*, un renumit fizician de astăzi, îşi termină critica ce a făcut lui Haeckel cu următoarele cuvinte zdrobitoare: »Das Resultat unserer Untersuchung ist entsetzlich, man darf wohl sagen — haarsträubend! Alles, aber auch alles, was Haeckel bei der Berührung phisikalischer Fragen sagt, erklärt und behauptet, ist falsch, beruht auf Missverständnissen oder zeugt von einer kaum glaublichen Unkenntniss der elementarsten Fragen. Selbst von dem Gesetze, welches er selbst als »Leitstern« seiner Philosophie proklamiert, besitzt er nicht die elementarsten Schulkentnisse". (Hegel, Haeckel, Kossuth und das zwölfte Gebot. Braunschweig 1906, pag. 76).

maticei. Numele lui e cunoscut în cercuri mai largi îndeosebi prin hipoteza ce a exmis pentru a explicà formaţiunea sistemului planetar din o materie primordială gazoasă. Moniştii îl consideră ca făcând parte din tabăra necredincioşilor, cu deosebire de când «veneratul maestru» Haeckel a interpretat[1] în sensul ateismului monist o anecdotă din vieaţa acestui învăţat. Se povesteşte, că cu o ocazie prezentându-i Laplace una din operile sale lui Napoleon I, acesta i-ar fi zis: «Newton a vorbit în lucrările sale şi despre Dumnezeu. Eu am cetit deja pe a D-Tale, dar numele lui Dumnezeu nu l-am găsit». La aceasta ar fi răspuns Laplace: «Sire, eu nu am trebuinţă de această hipoteză». Anecdota aceasta e colportată de monişti pretutindenea, scoţând din ea încheierea, că Laplace a fost necredincios, fiindcă a numit credinţa în Dumnezeu o hipoteză de prisos. Până şi în „Gazeta Transilvaniei" găsim această anecdotă înfăţişată tendenţios într'un articol al altui profesor liber-cugetător dela Iaşi, pe care articol gazeta l-a reprodus în foişoara sa[2] într'un moment de slăbiciune şi fără să fie în curent cu cercetările mai noue în chestie.

Conform rezultatului acestor cercetări, lucrul se prezintă de tot altcum. Dacă anecdota amintită este într'adevăr autentică, ceeace nu e pe deplin sigur, conversaţia dintre Laplace şi Napoleon s'a desfăşurat astfel: Napoleon a întrebat pe Laplace, de ce nu vorbeşte în scrierea sa şi despre Dumnezeu, pe când Newton a vorbit adeseori în lucrările sale despre Dumnezeu. Ca să înţelegem răspunsul ce l-a dat Laplace, trebue să ştim ce păreri aveà Newton despre raportul lui Dumnezeu faţă de univers. In această privinţă Newton, neputând explicà unele iregularităţi din sistemul planetar, susţineà, că universul întreg s'ar prăpădì, dacă n'ar intervenì din când în când Dumnezeu, ca să aducă totul în ordine. Laplace a cercetat mai temeinic raporturile de stabilitate din sistemul planetar şi a ajuns la concluzia că, oricât de complicate ar fi mişcările corpurilor cereşti, totuş universul se regulează însuş pe sine, fără desele intreveniri din partea lui Dumnezeu, pe cari le postulà Newton.[3] De aceea, în răspunsul pe

[1] Die Welträthsel. Volks-Ausgabe, pag. 104.

[2] Nr. 236 din 1909.

[3] Cf. *Braun,* Über Kosmogonie vom Standpunkte christlicher Wissenschaft, edit. II. Münster 1895 pag. 358 urm.

care l-a dat lui Napoleon, Laplace spune, că nu are trebuinţă de postulatele lui Newton, ca să explice ordinea din mecanismul universului. Prin urmare *nu* existenţa lui Dumnezeu a numit-o el o «hipoteză», ci părerea lui Newton despre desele intreveniri ale lui Dumnezeu în mersul universului. «N'a putut Dumnezeu — se întreabă Laplace — să întocmească totul astfel, ca ordinea să rezulte din însaş natura lucrurilor?» [1] Un om, care astfel vorbeşte, nu poate fi considerat ca ateist! Nici hipoteza cosmogonică a lui Laplace nu are un «caracter ateist», precum susţine d. ex. Haeckel,[2] pentrucă ea nu se refereşte la originea dintru început a lumii, ci *numai la desvoltarea şi formarea* sistemului planetar din o materie primordială gazoasă. De unde a existat acea materie? e o întrebare, la care acea hipoteză nu răspunde şi la care ştiinţele naturale nu pot da şi nici nu sunt competente să dea un răspuns, pe câtă vreme rămân pe terenul lor experimental. Soluţia acelei întrebări zace pe alt teren, care nu este accesibil nici telescopului, nici spectroscopului şi nici unui alt instrument al cercetării experimentale. Din această cauză, ştiinţele naturale nu pot aveà nici o obiecţiune faţă de soluţia, pe care o dă credinţa la acea întrebare. De altă parte, ştiinţele naturale pot construì ori câte hipoteze cu privire la *formaţiunea* sistemului planetar şi a straturilor geologice, fără teama de a ajunge vreodată în contrazicere cu credinţa, căci nu e problema credinţii să ne arete cum s'a desvoltat sistemul planetar. Cu cât vor ajunge naturaliştii la rezultate mai sigure pe acest teren, cu atât ne vom bucurà mai mult noi oamenii credinţii, căci ni-se va da să cunoaştem căile pe cari le-a ales Provedinţa dumnezeească, ca să se desvoalte universul — această minune a atotînţelepciunii şi atotputinţei lui Dumnezeu!

In sensul arătat a interpretat cuvintele lui Laplace şi astronomul *H. Faye* († 1902), precum şi *Ioh. Heinrich v. Mädler* († 1874), care zice: «Răspunsul lui Laplace e pe deplin exact, căci nici noi n'am avut şi nu avem trebuinţă de hipoteza (lui Newton) despre un Dumnezeu, care revine ca să-şi îndrepteze şi corecteze făptura, şi nu vom aveà trebuinţă niciodată de o ase-

[1] *K. A. Kneller,* op. cit. pag. 73.
[2] Op. cit. pag. 104.

menea hipoteză. Universul e un mecanism, dar nu un astfel de mecanism, care recurge la ajutorul alcătuitorului său, fiindcă nu poate să funcţioneze exact. Dumnezeul nostru stăpâneşte veacurile şi vecinicia, la El nu este schimbare şi cu cât cercetăm mai adânc operile Sale, cu atât ne întărim mai mult în această convingere».[1] Laplace însuş, ajungându-i la urechi anecdota ce se răspândise despre el şi aflând că e pe cale să fie publicată într'o biografie ce i-se pregăteà, a rugat pe fizicianul Arago să întrevină, ca să nu se întâmple aceasta. Durere, anecdota totuş s'a publicat, dând prilej să se formeze legenda despre «marele ateist Laplace» (Haeckel).

Ultimele clipe din vieaţa lui Laplace ne dau lămuriri şi mai precise despre atitudinea ce a avut-o faţă de religiune. Scurt înainte de moartea sa, întâmplată în 5 Maiu 1827, a chemat la sine pe un preot al bisericii căreia îi aparţineà şi s'a pregătit creştineşte pentru cele vecinice. *E. Cormon*, un elev al medicului Magendie, a spus, că fiind lângă patul lui Laplace în ultimele momente din vieaţa lui, l-ar fi auzit spunând cuvintele: «Dumnezeu nu poate fi dovedit pe cale experimentală, pentrucă între noi şi lumea nevăzută există un văl, pe care nu-l putem înlăturà. Dar în dosul acestui văl există un creator al universului, căci nu poate există nici o operă fără un făptuitor».[2]

Ce e drept, în decursul activităţii sale ştiinţifice Laplace a făcut multe concesiuni materialismului francez al veacului al XVIII, dar el însuş n'a fost materialist. Nu se poate spune nici aceea, că ar fi fost un model de om credincios, dar cu atât mai puţin e în drept cineva să-l înşire între necredincioşi.

Cu şi mai puţin drept numără dl Dr. C. Thiron pe renumitul geolog englez *Charles Lyell* († 1875) între necredincioşi. Ajunge să citez câteva cuvinte, în cari acest învăţat îşi exprimă lămurit convingerile sale religioase. Într'o scriere despre vechimea omului, vorbind despre deosebirile dintre om şi animal, spune următoarele: «Noi nu ne putem închipuì, cum ar puteà fi lumea aceasta un loc de încercare şi disciplină morală pentru unul din animalele inferioare; nici unul dintre ele nu poate să

[1] Reden und Abhandlungen über Gegenstände der Himmelskunde, Berlin 1870, 334. Cf. Kneller, op. cit. p. 72.

[2] Cf. Glauben und Wissen, 12 din 1905, pag. 411–412,

găsească mângăiere şi bucurie în credinţa într'o altă lume. Numai omului i-s'a dat această credinţă, care se potriveşte atât de bine cu raţiunea lui şi corespunde sentimentelor religioase, cari sunt sădite în sufletul lui. Invăţătura aceasta are scopul să ridice pe om în cele morale şi spirituale pe cărarea vieţii, prin urmare roadele acestei învăţături după toate semnele lor sunt opuse acelora, cari rezultă din rătăcire şi amăgire». În această ordine de idei se exprimă cu privire la teoria evoluţiunii în următorul chip: «Aceia, cari susţin, că originea unei fiinţe, ca şi originea unei specii ori a unui gen, se poate explică numai prin o activitate nemijlocită a cauzei creatoare, pot să rămână şi mai departe pe lângă părerea lor predilectă. Ea se împacă cu teoria transmitaţiunei».[1] Numai cu prejudiţiile monismului haeckelian nu se poate împăcă credinţa, dar cu teoria evoluţiunii, desbrăcată de rătăcirile speculative ale moniştilor, ea se împacă.[2] Un învăţat ca Lyell a ştiut găsì modalitatea acestei împăcări, pe urma căreia şi-a tălmăcit convingerile religioase în frumoasele cuvinte: «Ori în care direcţie ne îndreptăm cercetările, pretutindenea descoperim cele mai clare dovezi despre o inteligenţă creatoare, despre provedinţa, înţelepciunea şi puterea ei!»[3] Poate fi socoit între ateişti, un învăţat care astfel vorbeşte?

Cu privire la atitudinea savantului fizician *William Thomson* (Lord Kelvin), dau în traducere după Kneller[4] următoarele informaţii, din cari va rezultà ce nedreptate îi face dl Dr. C. Thiron, când îl numără între liber-cugetători în înţelesul d-sale.

În timpul din urmă, la începutul lui Mai 1903, Lordul Kelvin s'a pronunţat lămurit asupra temei «Religiune şi ştiinţă«. Ziarul *The Times* raportează despre aceasta următoarele:[5]

«Cu concursul Asociaţiei creştine a colegiului universitar s'a deschis în Vinerea trecută, în sala pentru botanică a colegiului universitar (Gowerstreet), o serie de cinci conferinţe despre «Apologetica creştină». Lordul Reay, preşedintele universităţii, purta prezidiul, iar sala spaţioasă a fost

[1] Cf. *Kneller,* op. cit. pag. 381—382.

[2] Vezi mai pe larg despre această chestiune: *E. Wasmann.* Die moderne Biologie und die entwicklungstheorie. Freiburg i. Br. ed. II 1904 şi: Der Kampf um das Entwicklungs-Problem in Berlin. Freiburg. i. Br. 1907.

[3] Citat la: *Fr. Hettinger,* Apologie des Christentums. Freiburg i. Br. 1906. Vol. I, pag. 132.

[4] Op. cit. pag. 38—40.

[5] The Times. Weekly editor. Vol. XXVII, Nr. 1375, London, Mai 8, 1903. Supplement III.

ticsită aproape peste măsură, încât unii dintre ascultători n'au putut găsì scaune.

Conferenţiarul, onoratul profesor G. Henslow, a vorbit despre «Raţionalismul de astăzi, o examinare a darwinismului».

Lordul Kelvin (W. Thomson) a făcut propunerea să se exprime mulţumită conferenţiarului, apoi şi-a exprimat dorinţa să facă o observare personală. A rectificat apoi una din afirmaţiile sale de mai nainte, pe care rapoartele ziarelor i-au înţeles-o greşit. Cu privire la conferinţa profesorului Henslow a zis, că «ideile fundamentale ale ei le acceptează întru toate». Una însă nu o poate admite, anume aceea, că ştiinţele naturale în ce priveşte originea vieţii n'ar aveà dreptul nici să afirme nici să nege existenţa unei puteri creatoare. *Ştiinţele naturale susţin în mod pozitiv existenţa unei puteri creatoare.* Ştiinţa constrânge pe fiecare să recunoască o minune în sine însuş, în fiinţa sa. Nu în materia moartă zace cauza, că noi trăim, ne mişcăm şi avem vieaţă, ci în puterea creatoare şi guvernatoare, a cărei recunoaştere ne-o impune ştiinţa ca un articol al credinţii. De această concluzie nu am puteà scăpà, dacă am studià fizica şi dinamica materiei vii (organice) şi a celei moarte din jurul nostru. Biologii moderni ar ajunge din nou să recunoască ceva dincolo de puterile gravitaţiunii, ale fizicei şi chemiei, anume: un principiu de vieaţă. În ştiinţă stăm în faţa unui obiect necunoscut; cugetându-ne asupra acestui obiect, toţi suntem agnostici. Pe Dumnezeu îl cunoaştem numai în operile sale, prin ştinţă însă noi suntem siliţi să recunoaştem şi să credem cu desăvârşită încredere într'o putere guvernatoare — într'o înrîurire, care este diferită de puterile fizicale, dinamice şi chemice. Cicero a tras la îndoială, că s'ar puteà naşte fiinţe prin combinaţia întâmplătoare a atomilor. Ei bine, afară de credinţa absolută, ştiinţifică într'o putere creatoare şi afară de teoria despre o combinaţie întâmplătoare a atomilor, nu mai există o a treia posibilitate. Oare e cu putinţă să acceptăm ceva mai absurd, decât că un număr de atomi ar puteà da naştere prin o simplă combinaţie unui cristal, unei ramure de muschiu, unui microb, unui animal viu? Ce e drept, sunt unii, cari cred, că în decurs de milioane de ani aceasta s'ar puteà întâmplà, dar e cu neputinţă să ne închipuim, că milioane de milioane de ani ar fi putut produce iacă aşa o lume frumoasă, cum este a noastră. Există o înrîurire a spiritului şi ştiinţa are cunoştinţă, că în lume există o asemenea înrîurire împrejurul nostru.

Lordul Kelvin a mai spus, că admiră curentul sănătos al cugetării libere a profesorului Henslow. Nimeni, a zis el, să nu se teamă de adevărata libertate. Cineva poate să-şi păstreze deplina libertate în cugetare, în critică, dar pe lângă toată libertatea cugetării trebue să ajungem la concluziunea, că *ştiinţele naturale nu sunt contrare religiunii, ci sunt un ajutor al ei.*

Intr'o notă trimisă ziarului *Times* dela 2 Mai, Lordul Kelvin doreşte să explice mai apriat, în ce înţeles a pus, la aparenţă, pe aceaşi treaptă formarea unui cristal cu formarea unei fiinţe vii.

Un lucru am voit să-l scot la iveală: Pe când expresia »combinaţie întâmplătoare a atomilor« fără îndoială nu este cu totul nepotrivită cu referire la creşterea unui cristal, dar ar fi cu desăvârşire absurdă, când am referi-o la producerea, creşterea şi constituţia unor combinaţii de molecule, cum se găsesc în corpurile fiinţelor celor vii. Cu privire la acestea, cugetarea ştienţifică e necesitată să recunoască existenţa unei puteri creatoare. Înainte cu 40 de ani am întrebat la plimbare pe Liebig, dacă crede, că iarba şi florile, pe cari le vedeam în jurul nostru, ar fi crescut prin puteri curat chemice. El mi-a răspuns: »Nu, tot pe atât de puţin pot să cred aceasta, pe cât de puţin mi-aşi puteà închipuì, că o carte de botanică, care conţine descrierea lor, s'ar fi putut produce singur numai prin puteri chemice«. Ori ce mişcare a voinţei libere, pentru ştiinţa chemiei, fizicei şi matematicei este o minune.

În revista *The Nineteenth Century* (de pe luna Iunie 1903) şi-a mai precizat Lordul Kelvin cu propriile cuvinte cuprinsul vorbirei sale din 1 Mai. Această precizare definitivă a ideilor lui este identică aproape din cuvânt în cuvânt cu raportul ziarului Times şi cu nota pe care el a trimes-o acestui ziar. Fraza din urmă a fost precizată definitiv astfel:

»Nu aveţi nici o teamă de a fi cugetători independenţi! Dacă veţi cugetà cu destulă tărie, veţi fi constrânşi prin ştiinţă să ajungeţi la credinţa în Dumnezeu, care este fundamentul tuturor religiunilor. Atunci veţi aflà că *ştiinţa nu este duşmana, ci este sprijinitoarea religiunii«.*

Mi-a mai rămas să arăt cu ce drept e numărat fizicianul *Lord Rayleigh* între necredincioşi. Acest învăţat a zis odată: «Mulţi oameni distinşi nu voesc să ştie nimic de ştiinţele naturale, fiindcă ele ar duce la materialism. Că poate există această frică, nu e lucru surprinzător, fiindcă — durere — există scriitori, cari păşesc ca reprezentanţi ai ştiinţii şi îşi fac o meserie din a răspândì astfel de păreri. E adevărat, că şi dintre reprezentanţii ştiinţii, ca şi în celelalte tagme, au unii păreri brutale în privinţa întrebărilor mai adânci şi a temeiurilor naturii. Dar că convingerile, la cari a ţinut un *Newton, Faraday, Maxwell* vieaţa lor întreagă, nu s'ar împăcà cu o direcţie ştiinţifică, aceasta e de sigur o afirmaţie, cu a cărei combatere n'am trebuinţă să mă ocup.»[1]

Convingerile, la cari a ţinut un Newton, Faraday şi Maxwell vieaţa lor întreagă, au fost de un adânc caracter religios. Cel dintâi, pe lângă studiile sale matematice şi astronomice, ce le-a făcut, s'a ocupat şi cu studiul sf. Scripturi. Într'o scriere a sa despre prorocul Daniil zice: «Noi avem pe Moisi, pe proroci,

[1] Cf. *Kneller,* op. cit. pag. 1.

pe apostoli, ba chiar cuvintele lui Christos. Dacă nu am voì să credem în ele, am fi tot atât de vinovaţi ca şi Iudeii».[1] Într'alt loc zice: «Întocmirea admirabilă a soarelui, a planetelor şi cometelor a putut să-şi aibă originea numai în planul şi stăpânirea unei fiinţe atotînţelepte şi atotputernice; pe aceasta o admirăm pentru atotperfecţiunea ei, o adorăm şi ne închinăm ei ca guvernatorului lumei, — noi slujitorii marelui Stăpân al universului».[2] Al doilea dintre acei trei mari învăţaţi, Michael Faraday, a rămas vieaţa sa întreagă creştin credincios. «În ce priveşte terenul lucrurilor pământeşti — zice el — cred, că cele nevăzute ale lui Dumnezeu, dela crearea lumii se văd lămurit, înţelegându-se din făpturi, adecă vecinica lui putere şi dumnezeire (Rom. 1, 20). Nici odată n'am dat peste ceva, ce ar aduce în contrazicere lucrurile din sfera omului cu acelea cari se referesc la vieaţa lui viitoare şi pe cari nu le poate cunoaşte spiritul omenesc de sine singur». Cu o ocazie, având să dea o rectificare în publicitate, a declarat, că mai uşor i-s'ar puteà face imputarea de a fi dat prea mare veneraţie bibliei, pe care o consideră ca cuvântul lui Dumnezeu, decât prea puţină.[3] Convingerile religioase ale lui Maxwell sunt evidente din următoarea rugăciune, găsită între scrierile postume ale lui, pe care pentru frumseţa ei o reproduc la acest loc: «Stăpâne Doamne, care ai făcut pe om după chipul Tău, şi i-ai dat lui un suflet viu, ca să Te caute pe Tine şi să stăpânească preste făpturile Tale, învaţă-ne să cercetăm astfel lucrurilor mânilor Tale, ca să supunem pământul spre folosinţa noastră şi să ne întărim mintea noastră spre slujba Ta. Fă-ne Doamne să primim cuvântul Tău cel sfânt, ca să credem în Acela, pe care Tu l-ai trimis, ca să ne dea nouă ştiinţa mântuirii şi iertarea păcatelor. Pentru toate acestea ne rugăm în numele aceluiaş Iisus Christos, Domnul nostru»...[4] Dacă un învăţat susţine, ca Lord Rayleigh, că aceste convingeri ale lui Newton, Faraday şi Maxwell se pot împăcà cu ştiinţa, atunci fără îndoială acel învăţat nu poate fi considerat ca duşman al religiunii.

---

[1] Cf. *H. Reusch*, Bibel und Natur, Bonn 1876, pag. 53.

[2] *Dr. Ios. Donat*, Die Freiheit der Wissenschaft. Ein Gang durch das moderne Geistesleben. Innsbruck 1910, pag. 244.

[3] Cf. *Kneller*, op. cit. pag. 126—127.

[4] *Dr. Ios. Donat*, op. cit. pag. 258.

În fața unor mărturii atât de clasice ale unor adevărați savanți ai lumii în favoarea religiunii, ar trebuì să amuțească glasul micilor ei bârfitori! Aș puteà completà mult șirul lor, dar cred că sunt suficiente cele induse, pentru a fi dovedit ceeace aveam să dovedesc. Încheierea ce o scoatem din toate e, că nu *adevărata* știință, ci superficialitatea și neștiința e dușmana religiunii. Dlui Dr. C. Thiron îi aduc aminte de cuvintele lui *Bacon* de *Verulam: «leves gustus in philosophia movere fortasse ad atheismum, sed pleniores haustus ad religionem reducere».*

Dr. Nicolae Bălan.

SILVESTRU EPISCOPUL MARAMURĂȘULUI.

— Studiu istoric literar. —

Înainte cu un deceniu s'a dat peste numele unor episcopi necunoscuți până atunci. Numărul lor e mare, dar de o mai puțină însemnătate în ceeace privește personalitatea lor, întocmai ca și numele cuprinse în catalogul cunoscut și până acì.

De atunci mulți s'au ocupat cu desgroparea din adâncimea vremurilor a vieții nouilor episcopi și cu stabilirea influinței ce o au exerciat-o asupra vieții bisericești și culturale a poporului păstorit de ei. Mai de curând un tinăr maramurășan, nemeș de origine, profesor la liceul din Năsăud, dl Alexandru Cziple,[1] când în anul 1910 luă doctoratul în teologie la universitatea din Budapesta, își alese ca teză inaugurală: «Întrebarea episcopiei maramurășene».[2]

Chestia aceasta a fost discutată de multeori din partea românilor, cu pricepere și bunăvoință, ba în treacăt, «ex condicto» cum s'ar zice, și din partea străinilor. Și după putință și potrivit împrejurărilor și vederilor istoriografice ale timpului, fiecare a descoperit ceva nou, sau cel puțin a coordinat materialul cunoscut și a limpezit vre-un punct întunecos.

Cu toate că dl Cziple îmbogățește catalogul cuvios al ierarhiei Maramurășului cu doi arhipăstori noi[3]: Silvestru și Do-

[1] Date în scris arată, că unii înaintași ai acestei familii nobile se iscăleau «*Țâplea*».

[2] Cziple Sándor «A máramarosi püspökség kérdése» Budapest 1910. 8° mărișor pg. 153. Dela pg. 69 până la fine sunt tipărite documentele, partea cea mai mare needitate până acum. Sunt reproduse cu competență și fidel din sumarele prefecturei Maramurăș. Costul cor. 4 plus porto.

[3] *Cziple* l. c. 17—19; 22—23; 27, 69; 71—73.

softeiu, totuş n'a utilizat întreg materialul, risipit în mormanul diferitelor cărţi şi reviste. Întrebarea nu se apropie chiar cu nimic de stadiul slăirii. De altcum un începător şi o teză de doctorat nici nu puteà păşì cu astfel de pretenţii.

Ne vom ocupà acum numai de Silvestru. Cu «chir Dosofteiu» ne vom ocupà probabil cu o altă ocaziune binevenită, când ne vom silì a desfăşurà chestiunea aceasta mai pe larg, aducând în legătură firească unele puncte din tractatul de faţă cu locurile paralele şi corelate din istoria noastră culturală.

Dar pe Dosofteiu nici nu suntem aşa curioşi a-l cunoaşte! El a purtat bună grije, ca încă în viaţă să fie cunoscut în cercuri cât mai largi. El e din şirul acelor vechi arhierei călători ai noştri, cari singuri mărturisesc cu ifos despre sine, *că au umblat multă lume.*

De altcum nici după moarte nu a fost dat uitării. Regretatul Cipariu ni-l-a desgropat şi făcut cunoscut acum 40 de ani.[1]

Silvestru a păstorit abia vre-o 3 ani (1645—1648). E posibil însă să fi ajuns la cârjă cam în 1641, luând locul ruteanului Vasile Taraszovits al Munkács-ului, ori că încă în 1639 să i-se fi pus pe cap mitra românului Demetriu Pop, proin episcop al Marmaţiei.

Lui Silvestru «....curând îi sau tâmplat (lui) moarte».[2] Dela anul 1648, ori 1647, când a murit şi până la anul 1651, cine a fost titularul Maramurăşului, nu putem ştì.

Pe timpul stăpânirii turceşti în Ungaria, Maramurăşul aparţineà politiceşte la Transilvania, ca parte adnexă. Aşa principele transilvan Gheorghe Rákoczy al II-lea, cu data de 7 Iulie 1651,[3] dă moştenirea maramurăşană alui Silvestru, lui Mihaiu Molodicz. Afirmaţia d-lui Cziple, că Molodicz ar fi fost episcopul Maramurăşului deja în anul 1650,[4] nu se poate susţineà, căci abia în a doua jumătate a anului următor fu recunoscut de atare, după cum reese din actul mai sus pomenit. Se poate însă ca Molodicz să fi fost episcop *hirotonit* de mai nainte, din anul 1647 ori

[1] Timoteiu *Cipariu* «Arhiv pentru filologie şi istorie», Blaj, 1870, pg. 780—781.

[2] Zice predoslovia a II-a a noului Testament din Belgrad, din anul 1648, a mitropolitului Simion Ştefan. Vezi *Bianu-Hodoş* «Bibliografia românească veche». Bucureşti, tom. I., pg. 169—170.

[3] Nicolae *Dobrescu,* Fragmente istorice, Budapesta 1905, pg. 30, 34.

[4] Çziple l. c. 24, 77—82.

1648, adecă îndată după moartea lui Silvestru, iar în 1651 să fi dobândit numai investitura politică. Asemenea cazuri întâlnim adesea în viaţa episcopilor noştri din era calvină: Principele recunoşteà şi întăreà pe episcopi, adeseori, numai târziu după alegerea şi hirotonirea lor. Câte-odată chiar după o păstorire mai îndelungată.

Molodicz pare a fi fost de neam rutean şi după obârşie nici nu a fost din Maramurăş, sau cel puţin nu erà din rândul nobilimei maramurăşene,[1] dar cu toate acestea aveà mândria de a se întitulà arhiepiscop.[2] Molodicz a dus o viaţă necuvioasă şi urmarea a fost, că în anul 1662,[3] fù amovat prin mitropolitul său, Sava Brancovici al II-lea.

Ca şi Molodicz, tot venetic erà şi Silvestru, acesta însă, deşi nu erà nobil din Maramurăş, erà cel puţin român din *Ţara-Românească*, precum vom vedeà din cele ce urmează.

Un singur document s'a găsit între sumarele ***congregaţiunilor*** comitatense a comitatului Maramurăş, în care se face anumit pomenire despre episcopatul maramurăşan a deslăudatului Silvestru. Actul poartă văleatul: Sighetul-Marmaţiei, 26 Aprilie 1645 şi e redactat în ungureşte. Aici se mărturiseşte, că «*egumenul*» Silvestru a prezentat adunării generale a comitatului actele, prin cari Gheorghe Rákoczy I., principele Ardealului, îl institue în episcopatul (vladikaságba) maramurăşan. Adunarea comitatului primeşte cu cuvenită ascultare şi supunere actul mai înalt şi totodată dă voie denumitului episcop să cerceteze bisericile şi pe preoţii din cele patru plaşe (eraşuri, proceszusok) ale judeţului marmaţian.[4]

Înfăţoşatu-s'a Silvestru în persoană la adunarea comitatului, ori că şi-a trimis numai hârtiile prin vre-un mandatar special al său, nu putem şti. În document nu se face nici o pomenire şi nici în sumarele adunării comitatului. Deasemenea nu putem şti, că «egumenul» şi deja numitul episcop Silvestru, fost-a deja *ar-*

---

[1] *Cziple* l. c. 24, 84.

[2] *Cziple,* 24, după Ioan *Bârlea* «Însemnări din bisericile române din Maramurăş», Bucureşti 1908, pg. 209.

[3] *Cziple,* 23, 25, 85. Despre Molodicz conf. Iorga «Istoria bis. rom.», Vălenii-de-munte 1908, vol. I. 346, vol. II. 340 şi 427. *Dobrescu* l. c. 30, 34 şi Bârlea l. c. la Iorga în studii şi documente XVII., pg. 43, 101 şi 209.

[4] *Cziple* 76, 77. Evident, că la pg. 26 e greşală de tipar, anul e 1645 şi nu 1625.

hiereu hirotonit, ori ba. Pare mai probabil, că egumenul Silvestru nu a fost înzestrat cu darul arhieriei, nici pe timpul congregaţiunii şi nici mai târziu.

Deoarece titularii din Munkács şi Bălgrad mereu îşi disputau dreptul de jurisdicţiune canonică asupra Sionului din Maramurăş, episcopii denumiţi ai Maramurăşului adeseori nu vor fi cutezat să *şadă pe două scaune* şi pentru mai mare siguranţă, nu se vor fi îndreptat către nici unul dintre aceşti doi mari rivali pentru hirotonirea întru arhiereu.[1]

Tot din pricina aceasta nu vor fi ostenit pentru hirotonire nici la sufraganii din Vad, ori de aiurea, ai mitropolitului de Belgrad. Peste munţi, la prelaţii ţărilor române, nu puteau trece fără să se strice cu principele Transilvaniei!

Din cele desfăşurate, uşor putem pricepe, de ce nu dăm peste urmele hirotonirilor arhiereşti a mai multor episcopi din Maramurăş, anteriori şi ulteriori lui Silvestru.

Mai jos voiu probà, cumcă în nici un document scris, unde se aminteşte despre Silvestru, dânsul nu e semnalat ca arhiereu, ci simplu ca monah, sau ca superior monahal.

Se crede, că la insistenţele desperate ale *egumenului* Silvestru, vulgo vlădică, obidiţii preoţi roagă comitatul în anul 1646, ca să mijlocească la Domnul ardelean Rákoczy I., vinderea pe bani număraţi a mănăstirii şi a cătunului Peri[2] (Körtvélyes), confişcate «brevi manu» de acelaş Domn, cu 5 ani mai înainte.

Regretatul Bunea, ca să afle aşa zisul *naţional* al calvinizanţilor: Daniel episcop de Făgăraş[3] şi Milovitius (Meletie) aspirant la tronul mitropoliei din Alba-Iulia,[4] a fost nevoit a frun-

[1] Al. T. *Dumitrescu*, prof. în Bucureşti, în «Tribuna» din Arad, 1907 Nr. 273, crede, că maramurăşenii noştri erau plasaţi în două episcopii. Una erà cea exemtă (stavropighia) din Peri, alta sufragană, poate cu sediul în Ţara-Românească. Afară de acestea două româneşti, rutenii încă să-şi fi avut pe a lor naţională, în Munkács. Nu sunt în poziţie de a-l controlà, dar nici dânsul nu probează cu nimic.

[2] *Cziple* 23, 77.

[3] *Bunea* vech. eppii. 65, 110, 111, 113—115, 132, 140; *idem* Ierarhia 24, *idem* Autonom 320. *Iorga:* Ist. biser. rom. I., 340, 346—354; 355, 379, 386, *idem* Ist. liter. relig. 169, 170, 173, 180; *idem* Sate şi preoţi 60—62, 340, 341.

[4] *Bunea*: Vech. episcopii 87—90; 111. *Iorga:* Sate şi preoţi 55, 336, 340; *idem* Ist. lit. relig. 137, 142, 154—156; *idem* Ist. bis. rom. vol. I. 297, 300, 320, 323, 336. *Boros* in «Unirea», Blaj 1900, Nr. 38 (jubilar) laolaltă cu Márki, greşeşte «crezând pe Meletie (Macedoneanul) episcop sufragant în Ungaria». Dânsul a fost numai *pretendent* la scaunul Belgradului.

Pesti Frigyes «A szörényi bánság és Szörény vármegye története», Budapest 1878, vol. II., pg., 216, îl numeşte pe Milovitius, Milov conf. şi rev. «Új magyar Muzeum» 1859, anul I., pg. 216.

zări istoria literaturii române. La fel trebue să procedăm şi noi, ca să aflăm cine-i acel egumen Silvestru, episcop de Maramurăş. Ce viaţă a dus mai înainte de a primì cârja arhipăstorească, cari îi sunt faptele, bune ori rele şi cari îi sunt drepturile în temeiul cărora i-se cuvine, ori nu, să facă, cum s'ar zice azi, carieră.

Despre trecutul bun, rău, cum va fi fost, alui Silvestru, ştim de tot puţin. Iată ce am putut spicuì despre acest călugăr, numit mai nou vlădică.

E de obârşie din Muntenia, vrâstnic şi coleg în statul monahal şi în meşteşugul tiparului cu: Meletie, Ilie Jorest (mitrop. Bălgradului) şi cu superintendentul român din Ţara-Oltului, cu Daniel.

Fost-a superior soţilor amintiţi întru deprinderea virtuţilor călugăreşti, ori atins-a peste tot gradul de cucernicie al vederilor timpului de atunci, nu am putut aflà. În ce priveşte însă meşteşugul tiparului, hotărît, pune în umbră pe tovarăşii săi de muncă. Exarhul de atunci al Ungrovlahiei, Teofil, îl ţineà «ca bun şi iute caligraf», *taha tahigraf*,[1] «ταχύς» azi îi zicem stenograf. Ca cărturar însă, atât în privinţa cantităţii, cât şi a calităţii cunoştinţelor, Silvestru întrece cu mult pe «arhitipograful» Meletie, supranumit Macedoneanul.

Pentru a ajunge apoi mai în grabă la scop, nici unul nu făceà chestie de conştiinţă din trecerile peste graniţele politice şi religioase.

Numele lui Silvestru se aminteşte pentru primaoară în primăvara anului 1640, ca egumen la mănăstirea Govora, de lângă Olt, zidită de Radu-cel-Mare şi restaurată de Mateiu Basarab.

Titlul de egumen al mănăstirii îl aveà Meletie până la începutul anului 1640, când fuge la Alba-Iulia, la arhimitropolitul Ghenadie al II-lea.

Cât a stat Silvestru în Govora ca egumen, nu se poate stabilì. Eu cred, că de nu a venit mai înainte, cel mai târziu pe la începutul anului 1643 — pe când se vedeà adecă, că Jorest va fi înlocuit cu alt *arhimitropolit* pentru Transilvania — erà în Bălgrad. Ba chiar se poate, ca Silvestru să fi fost un rival primejdios lui Simion Stefan, la scaunul mitropolitan, în toamna anului

[1] *Iorga,* Ist. bis. rom. I. 300, 336, *idem* Ist. lit. relig. 153.

1643. Amintesc, că până azi nu ştim, cine au mai fost pretendenţi la scaunul mitropolitan din Bălgrad, ori că peste tot mai fost-au şi alţi candidaţi serioşi afară de numitul Stefan Simion, care a şi fost denumit, ori că şi ales?

Teofil, mitropolitul Ţării munteneşti, vine în Maiu 1640, în fruntea unei strălucite solii, la principele Ardealului Gheorghe Rákoczy I., spre a-i recunoaşte supremaţia asupra Munteniei şi asupra voivodului ei, Mateiu Basarab.[1] Rákoczy şi episcopul Ghenadie II. (Gheorghe Brádi) negreşit că s'a folosit de acest bun prilej şi a cerut dela Teofil «şrift», adecă tipar şi tipografi buni; întocmai precum Mateiu Basarab, cu puţin mai înainte, la 1634 şi Vasile Lupu, la 1640, ceruseră şi căpătaseră acestea dela Petru Movilă.

În noul tipar din Bălgrad, în anul următor, 1641, se şi tipăreşte o *Căzanie*,[2] recte se tipăreşte căzania a II-a a lui Coresi din Braşov, din anul 1580, corectată întru câtva. Ediţia I-mă e din 1664.

Dat-a şi ieromonahul nostru Silvestru ceva ajutor *dascălului* tipograf, *popei Dobre*, la revizuirea acestei ediţii, a III-a, a Căzaniei, ori ba, nu putem ştì cu siguranţă, dar putem presupune, pe motivul că celelalte tipărituri, cari mai bine de un deceniu ies din teascurile române ale lui Rákoczy, toate poartă pecetea împreună lucrării lui, ba unele întreaga paternitate şi-o datoresc acestui Silvestru. Afară de împrejurarea aceasta, avem faptul pozitiv, că:

Căzania de Govora, tipărită cu un an mai în urmă, e pe deantregul rodul ostenelelor lui Silvestru, a *episcopului nearhiereu* de mai târziu, dupăcum unanim mărturisesc istoricii noştri literari şi însuş titlul cărţii: «Evglie învăţătoare sau Căzanie preste duminecele anului şi la prasnice gpdscŭ şi la alţi sfinţi mari, scoasă şi primenită de pe limba rusească pre limba rumânească cu voiea şi cheltuiala creştinului domnŭ Mattheiu Basaraba Voevod, iară cu usteneala şi isvodirea lui Silvestru Ermonahŭ, tipărită întru dumnezeiasca lavra Govora 1642 Septembre 28»[3]

---

[1] *Iorga*, Studii şi doc. IV. pg. C. C. I., *idem* Ist. bis. I., 301, *idem* Ist. lit. relig. 143.

[2] *Bianu-Hodoş*: «Bibliografia română veche» I. 115 şi Dr. Vasile *Pop* «Disertaţiune despre tipografiile româneşti din Transilvania şi din ţările vecine dela început şi până astăzi». Sibiiu 1838, pg. 18—20 şi 131.

[3] *Bianu* l. c. 120—123, 146. Predoslovia prescurtată e şi la *Nădejde* «Ist. limb. şi lit. rom.», Iaşi 1886, pg. 290—293, apoi la *Manliu*, Curs elem. de literat. Buc. 1881.

Căzania este tălmăcită din originalul rusesc alui Petru Movilă, alcătuită după omiliile lui Calist, în anul 1637. Traducerea română alui Silvestru s'a terminat în 1638—1639. Din predoslovie s'ar păreà, că şi logofătul Udrişte Năsturel a ajutat la corectarea şi tipărirea Căzaniei, ori că însuş Năsturel să fi concipiat predoslovia. Zeţar a fost Preda.

Iată partea aceea din predoslovie, care se referă la Năsturel şi la Preda:

«.....şi cu sfatulŭ cinstiţilorŭ boiari ai ţăriei româneşti, dentru carii mai vârtos purtătoriu de grije: Udrişte Năsturel predoslov..... Iară eu mulţămesc domnului mieu Is. Chs. celui ce mă întări întru răbdare, şi-mi îndulci întru sufletul mieu acest lucru, şi însumi multe ustenele adauş, şi isvodind întru dumnezăiasca lavră salaşul precestei, Govora, şi cu ajutoriul lui Dumnezeu..... după aceea şi eu: Preda, btoro carţii, mă ustenii cât putui cu mintea mea, a ajunge zuoa şi noaptea, de tipării aceste svite cărţi, mă rog ce voiu fi greşitŭ să nu mă blăstemaţi».

(Sfârşitul va urmă). *Gruia.*

EVENIMENTE ACTUALE DIN BISERICA CATOLICĂ.

Osîndirea Sillon-ului.

XI.

Pronunţarea osândei. La data numită Papa trimese o scrisoare către cardinalii, arhiepiscopii şi episcopii francezi cu privire la *Sillon.*

El începe spunând că, dacă mult timp a şovăit a-şi spune public şi solemn cugetarea sa asupra *Sillon*-ului, e din consideraţiune către viteaza tinerime înrolată sub steagul său şi încă din consideraţiune către şefii lui, în care îi place să vadă «suflete înalte, superioare pasiunilor vulgare şi însufleţite de cel mai nobil entuziasm pentru bine.»

El recunoaşte că *Sillon*-ul «impune respectul religiunii în cercurile cele mai puţin favorabile ei, deprinzând pe cei ignoranţi şi stricaţi a auzì vorbindu-se de Dumnezeu, că sillonіştii se rîdică adeseori în conferenţe contradictorii, în faţa unui public duşmănos, pentru a-şi afirmà sus şi tare credinţa lor, atunci când vreo chestiune sau vreun sarcasm îi porneşte la aceasta.»

Acestea erau, spune Papa, frumoasele timpuri ale *Sillon*-ului. Ele sînt partea frumoasă a lui care explică încurajările şi aprobările venite din belşug din partea episcopatului şi a Sfîntului Scaun, atîta timp cît

această căldură religioasă a putut să acopere adevăratul caracter al mişcării silloniste.

Căci, trebuie s'o spun, venerabili Fraţi, speranţele noastre au fost în mare parte înşelate. A venit un timp cînd ochii care văd bine au descoperit la sillonişti porniri neliniştitoare. *Sillon*-ul se rătăceà. Puteà fi altfel?

Întemeietorii săi, tineri, însufleţiţi şi plini de încredere în ei înşişi, nu erau în de ajuns înarmaţi cu ştiinţă istorică, cu filozofie sănătoasă şi cu teologie temeinică pentru a înfruntà fără pericol grelele probleme sociale spre care ei erau tîrîţi de activitatea şi de inima lor, şi pentru a fi la adăpost de infiltraţiunile liberale şi protestante pe terenul doctrinei şi al disciplinei.

Nu le-au lipsit sfătuirile şi mustrările care au venit mai pe urmă. Dar am avut durerea să vedem că înştiinţările şi imputările au alunecat şi au rămas fără rezultat pe sufletele lor cele în continuă mişcare. Lucrurile au ajuns pînă acolo că ar fi fost o trădare din partea noastră dacă am mai fi păstrat mult timp tăcerea.

Noi sîntem datori să spunem adevărul scumpilor noştri copii ai *Sillon*-ului pe care o ardoare generoasă i-a împins într'o cale atît de falsă şi de periculoasă. Sîntem datori să-l spunem unui mare număr de seminarişti şi de preoţi pe care *Sillon*-ul i-a sustras, dacă nu de sub mîna autorităţii, cel puţin de sub direcţiunea şi influenţa episcopilor lor. În sfîrşit, sîntem datori să-l spunem Bisericii în care *Sillon*-ul seamănă diviziunea şi ale cărei interese el le compromite.

Înainte de toate Papa arată şi combate pretenţiunea capilor *Sillon*-ului de a eşì de sub direcţiunea autorităţii bisericeşti pe motivul că ei se mişcă pe un teren care nu e cel al bisericii.

Chiar dacă învăţăturile lor ar fi lipsite de greşală, zice el, tot ar fi încă o foarte gravă abatere de la disciplina bisericească catolică de a se sustrage cu îndărătnicie de la conducerea acelora care au primit din cer misiunea de a călăuzì pe indivizi şi societăţile în drumul drept al adevărului şi al binelui.

Papa se sileşte să dovedească că *Sillon*-ul s'a pus în opoziţiune cu doctrina stabilită de Leon XIII, în ceia ce priveşte rîdicarea claselor muncitoare, şi îl învinovăţeşte că a încurajat nivelarea claselor sociale.

Nu — trebuie s'o amintim cu energie în aceste timpuri de anarhie socială şi intelectuală, în care fiecare se aşează ca învăţător şi legiuitor — nu se va zidì societatea altfel de cum a zidit-o Dumnezeu; nu se va clădì societatea dacă Biserica nu pune temeliile şi nu călăuzeşte lucrările; nu, civilizaţiunea nu mai are nevoie să fie inventată, nici societatea nouă să fie zidită în nouri. Ea a fost şi este; aceasta e civilizaţiunea creştină, e societatea catolică.

Papa identifică idealul pus înainte de *Sillon* cu acel al Revoluţiunii. El îi impută că «rîdică la maximul său conştiinţa şi responsabilitatea cetăţenească a fiecăruia, din care va decurge democraţia economică şi politică.»

Sillon-ul, spune el, «pune autoritatea publică mai întâi în popor, de la care se transmite apoi la cârmuitori, în aşa fel totuş că ea continuă a rezidà într'ânsul». Dar această învăţătură e contrară învăţăturii tradiţionale a bisericii.

Deci *Sillon*-ul care învaţă asemenea doctrine şi le pune în practică în viaţa sa interioară seamănă noţiuni greşite şi funeste asupra autorităţii, libertăţii şi supunerii în tinerimea voastră catolică. Nu e altfel în ceia ce priveşte dreptatea şi egalitatea.

El lucrează, spune *Sillon*-ul, spre a realizà o eră de egalitate care chiar prin aceasta ar fi o eră de dreptate mai bună. Astfel, pentru dânsul, orice inegalitate de condiţiune e o nedreptate sau cel puţin o mai mică dreptate! Principiu cu totul contrar naturii lucrurilor, producător de invidie şi nedreptate şi răsturnător a oricărei ordine sociale.

Astfel numai democraţia va inaugurà domnia dreptăţii adevărate! Nu e aceasta oare o ocară adusă celorlalte forme de cîrmuire care în chipul acesta sînt puse în rangul celor mai rele cîrmuiri neputincioase?

Tot aşa e, continuă Papa, cu noţiunea de fraternitate a cărei bază sillonişţii o pun «în dragostea de interesele comune sau, mai pre sus de toate filozofiile şi religiunile, în simpla noţiune de umanitate.

După sillonişti, zice Papa, omul nu va fi cu adevărat om, demn de acest nume, de cît din ziua cînd el îşi va fi dobîndit o conştiinţă luminată, puternică, independentă, autonomă, putînd să se lipsească de stăpîn, neascultînd decît de ea însaşi şi în stare de a luà asupra ei fără pericul de cădere, cea mai grea răspundere.

Aceste învăţături au o influenţă periculoasă asupra purtării practice a *Sillon*-ului şi chiar asupra preoţilor.

Iată încheierea scrisorii lui Piu X:

Şi acum, pătrunşi de cea mai vie tristeţă, ne întrebăm, venerabili Fraţi, ce a ajuns catolicismul *Sillon*-ului! Vai! el care dădeà odinioară atât de frumoase speranţe, acest rîu limpede şi năvalnic care a fost prins în drumul lui de vrăjmaşii moderni ai Bisericii şi nu mai formează de acum înainte decît un mizerabil afluent al marei mişcări de apostasie organizată în toate ţările pentru întemeiarea unei Biserici universale, care nu va aveà nici dogme, nici ierarhie, nici regulă pentru spirit, nici frîu pentru patimi, şi care, sub pretextul libertăţii şi al demnităţii omeneşti, ar aduce în lume, dacă ar puteà să triumfe, domnia legală a înşelăciunii şi a forţei, a apăsării celor slabi a celor ce sufăr şi muncesc.

Noi nu cunoaştem de cît prea bine posomorîtele biurouri în care se elaborează aceste doctrine omorîtoare care n'ar trebui să seducă nişte

spirite luminate. Capii *Sillon*-ului n'au ştiut să se păzească; exaltaţiunea sentimentelor lor, bunătatea oarbă a inimii lor, misticismul lor filozofic, amestecat cu o parte de iluminism, i-au tîrît spre o evanghelie nouă în care ei au crezut că văd adevărata evanghelie a Mîntuitorului, pînă la acel grad, că ei îndrăznesc să trateze pe Domnul nostru Iisus Hristos cu o familiaritate absolut irespectuasă, iar idealul lor fiind înrudit cu acel al Revoluţiunii, ei nu s'au temut de a apropià una de alta Evanghelia şi Revoluţiunea într'un chip nelegiuit, fără a aveà scuza că acestea ar fi idei scăpate în cursul vreunei improvizări furtunoase.

Noi voim să vă atragem luarea aminte, venerabili Fraţi, asupra acestei stropşiri a Evangheliei şi a caracterului sfînt a Domnului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu şi om, stropşire practicată în mijlocul *Sillon*-ului şi în alte părţi. E la modă acuma în unele cercuri că, îndată ce atingi chestiunea socială, să îndepărtezi mai întîi divinitatea lui Iisus Hristos, iar apoi să nu vorbeşti decît de suverana sa blîndeţă, de mila sa pentru toate mizeriile omeneşti, de îndemnurile sale stăruitoare către dragoste şi către frăţie.

Aici Piu X defineşte, aşa cum înţelege el, dragostea lui Iisus pentru oameni pe care dacă i-a iubit, *cu o autoritate suverană a pus condiţiunea să facă parte din turma sa.*

Papa încheie această parte a scrisorii cătră cardinali şi episcopi cu îndemnuri de a luà o parte tot mai mare la organizarea societăţii moderne, în aşa chip încât ori ce om cum se cade să-şi poată aveà partea sa legitimă de fericire temporală.

Noi dorim viu să luaţi o parte activă la organizarea societăţii în acest scop. Pentru aceasta, în timp ce preoţii voştri se vor aplicà cu ardoare la opera sfinţirii sufletelor, apărării bisericii şi la celelalte lucrări de dragoste creştină propriu zisă, voi veţi alege pe unii din ei, activi şi cu spiritul cumpătat, înzestraţi cu gradele de doctor în filozofie şi teologie, şi stăpânind perfect istoria civilizaţiunii vechi şi moderne, şi-i veţi aplicà la studiile mai puţin înalte şi mai practice ale ştiinţei sociale, pentruca, la timpul potrivit, să-i puneţi în fruntea operelor voastre de acţiune catolică. Totuşi aceşti preoţi să nu se lase rătăciţi, în labirintul părerilor contemporane, de miragiul unei democraţii false; să nu se molipsească de limbagiul umflat, plin de făgăduieli sonore şi irealizabile, întrebuinţat de retorica celor mai răi duşmani ai bisericii şi ai poporului. Să fie încredinţaţi că chestiunea şi ştiinţa socială nu s'au născut de ieri; că biserica şi statul, într'un concert fericit, au înfiinţat totdeauna în acest scop organizaţiuni rodnice; că biserica, care niciodată n'a trădat fericirea poporului prin alianţe compromiţătoare, nu trebue să se desfacă de trecut şi că, cu concursul adevăraţilor lucrători ai restaurării sociale, îi ajunge să reia organismele sfărămate ale Revoluţiunii şi în acelaş spirit creştin care le a inspirat, să le adapteze la noul mediu creat de evoluţiunea materială a societăţii contemporane; căci adevăraţii amici ai poporului nu sînt nici revoluţionari, nici inoitori, ci tradiţionalişti.

Noi dorim ca tinerimea Sillon-ului, desfăcută de greşelile sale, departe de a se opune, să aducă cu rânduială şi supunere, un concurs leal şi eficace la această operă cu totul demnă de zelul vostru pastoral.

Cătră sfârşit Papa binevoieşte să se îndrepte spre căpeteniile *Sillon*-ului şi, pentru binele bisericii şi al Franciei, să le ceară să-şi cedeze locul capilor lor spirituali:

Cât despre membrii Sillon-ului, declară el, Noi voim ca ei să se rânduiască pe diocese, pentru a munci sub direcţiunea episcopilor lor respectivi la regenerarea creştină şi catolică a poporului, ca şi la îmbunătăţirea soartei lui, sub direcţiunea episcopilor lor respectivi. Pentru moment aceste grupe diocezane vor fi independente unele de altele, şi pentru a arătà precis că ele au rupt cu greşelile trecutului, ele vor luà numele de *Sillon-uri catolice*, şi fiecare din membrii lor va adăugà la titlul său de *sillonist* acelaş calificativ de *catolic*. Se înţelege de sine că, pe de altă parte fiecare sillonist catolic va rămîneà liber să şi păstreze preferenţele sale politice, curăţite însă de tot ceia ce în această materie n'ar mai fi în totul conform cu învăţătura bisericii. Iar dacă, venerabili Fraţi, unele grupe ar refuzà să se supuie acestor condiţiuni, va trebuì să-i priviţi ca refuzînd de fapt de a se supune direcţiunii voastre; şi atunci va trebuì să se cerceteze dacă ei se mărginesc la politică sau la economia pură, ori dacă stăruiesc în vechile lor rătăciri. În cazul dintăi, e limpede că voi nu veţi aveà a vă mai ocupà decât de partea comună a credincioşilor; în al doilea, va trebuì să lucraţi în consecvenţă, dar cu tărie. Preoţii vor trebuì să se ţie cu totul în afară de grupările disidente şi se vor mulţămì să dee individual membrilor lor ajutorul servirilor sfinte, aplicîndu-le în tribunalul pocăinţei regulele comune ale moralei privitoare la doctrină şi purtare. Cît despre grupele catolice, preoţii şi seminariştii, continuând a le favorizà şi a le ajutà, se vor ferì de a intrà ca membri; căci e mai bine ca oastea sacerdotală să rămîie mai pre sus de asociaţiunile laice chiar cele mai folositoare şi însufleţite de cel mai bun spirit.

XII.

Efectele osîndei. Scrisoarea de osîndă a Papii a venit ca un curent de ghiaţă omorîtoare peste focul inimilor tinere care erau atît de viu însufleţite de problema infiltrării ideilor creştine în sufletele pe care propagandele duşmănoase le tot depărtau de ele.

Durerea şi descurajarea au trebuit să fie primele sentimente încercate de sillonişti la primirea hotărîrii papale. Tocmai cînd erau în plină activitate şi lucrînd pentru Hristos şi biserică, tocmai atunci împedecarea le venì dela ceice se declară păstori şi capi ai bisericii!

Duşmanii Bisericii au trebuit să se bucure, căci Papa veneà să le dee un ajutor preţios. *Sillonul*-ul începuse a devenì un concurent de temut. El începuse a înlăturà prejudiţiile care ţi-

neau pe mulţi departe de Hristos. Câţi n'au în capul lor opera lui Hristos încîlcită în întunecimi şi falsităţi fără nici o bază reală, dar răspîndite şi susţinute de propagandele duşmănoase care au interes să menţie echivocul şi să împedece ca Mântuitorul să fie văzut vreodată sub adevărata sa lumină! Ei bine, e o mare faptă să înlături echivocul, să alungi toate minciunile întreţinute interesat în popor şi să areţi pe Hristos în toată strălucirea sa, să-l areţi ca pe adevăratul amic al celor slabi şi neputincioşi. Făcînd aceasta, *Sillon*-ul luà apa de la moară socialiştilor şi anarhiştilor, căci dovedeà că ei n'au monopolizat progresul social, că steagul îmbunătăţirii societăţii a fost ridicat cu mult mai nainte de Iisus Hristos şi că ei numai spre bine nu lucrează, dovedeà că ei înfăţişează sub un aspect mincinos opera Învăţătorului şi că nu din bine şi dreptate se inspiră o propagandă care se lipseşte de puterile aduse de alţii cu mult mai multă eficacitate mai nainte.

Dar cine erà să dea ajutor socialiştilor şi să-i scape de încurcăturile în care-i vîrau silloniştii? Se înţelege, cei ai bisericii!... duşmanii bisericii trebuesc căutaţi totdeauna în biserică. Cel din afară nu izbîndeşte până nu se găseşte unul dinăuntru care să-i dea ajutor!

Marc Sangnier a plecat capul şi s'a supus. Ca fiu devotat al bisericii, el a ascultat de porunca celui care, în credinţa sa, erà păstorul suprem. S'a supus, şi cu aceasta a înlăturat una din minciunile care se debitau pe socoteala lui şi a *Sillon*-ului. Ei erau înfăţişaţi ca oameni revoltaţi, stăpîniţi de idei subversive şi propagatori de doctrine condamnabile asupra «autorităţii, libertăţii şi supunerii.» Ei bine, Marc Sangnier se răzbună prin supunerea sa şi arată nedreptatea care i se face, căci el, revoltatul, el, cel cu învăţături rătăcite asupra supunerii, el se supune. Şi deoarece se ştie că fapta vorbeşte mai bine decît teoria, iată că Sangnier arată cu fapta sa de partea cui stă dreptatea şi adevărul.

Leon XIII voise o apropiere între masele populare şi biserica catolică. Piu X o susţine şi el, dar, în felul cum lucrează, o împedecă. Prin ceia ce a făcut, el va despărţi şi mai mult biserica de lumea modernă. Biserica catolică înţelege să facă politică, şi numai de un fel, de aceia ea nu lasă pe alţii să aibă alte opiniuni şi manifestări politice decît cum vrea ea.

Marc Sangnier şi-a păstrat un ziar al său, *Democraţia,* pe care Papa a uitat să-l osîndească. Printr'însul el va continuà să stee în legătură cu silloniştii.

Deocamdată atîta a rămas din *Sillon.*

(Va urmà). Arhim. *I. Scriban.*

PREOTUL ŞI CULTURA SATELOR.

În articolul trecut am făcut încheierea: *rostul şcoalei de adulţi e de a continuà şi desăvârşì învăţătura din şcoala de toate zilele.*

Ori-cât de bine îngrijită, şcoala poporală numai în foarte rari cazuri va fi izbutit să pregătească deplin pe şcolarii săi pentru viaţă; să ne deà adecă oameni bine-crescuţi, potrivit firii poporului nostru, înzestraţi cu toate cunoştinţele necesare unei vieţi săteşti, în toate împrejurările ei, ca să fie buni creştini, oameni de omenie şi de caracter, muncitori şi chivernisitori, — deşì acesta trebue să fie scopul adevărat al unei şcoale pentru popor. Cauzele acestui neajuns de bună seamă nu se vor găsì atât în slăbiciunile, de cari sufere încă această şcoală, cât se găsesc mai ales în împrejurările maştere, în care e nevoită să-şi facă datoria. Întâi e lipsa de înţelegere adevărată a poporului nostru pentru şcoală. Apoi şcoala îşi îndeplineşte acţiunea sa la o vrâstă prea fragedă, prea slabă pentru a se încărcà cu toate acele cunoştinţe, însuşiri şi pregătiri, ce se cer omului pentru a întâmpinà cu îndrăsneală viaţa. Cel mai mare rău însă e, că şcoala sfârşeşte acţiunea sa de instrucţie şi educaţie, tocmai la acea vrâstă, când mai cu dinadinsul se cere o *călăuză* pentru sufletul omenesc, pentru minte ca şi pentru inimă. La vrâsta de 14 ani, ba putem spune cu dreptul la 12 ani, când mintea abea începe să înţeleagă mai bine, când inimile încep să simtă şi sufletele sunt mai primitoare, copiii sunt trimeşi în faţa ispitelor vieţii, mari şi multe, tocmai atunci când ar aveà mai mare lipsă de o îngrijire, de o povăţuire cuminte şi de o îndrumare sănătoasă. Pe această mamă bună, pe această călăuză menită a luà sub ocrotire şi îndrumare sufletele neformate şi îndoelnice şi a duce mai departe cultura minţii şi a desăvârşì cultura inimei, o căutăm noi în *şcoala de adulţi,* care nesmintit trebue însă să ţină seamă, să ia de bază mult-puţinul capital de cunoştinţe şi de educaţie, câştigate în şcoala de toate zilele.

Să încercăm deci a fixà modalitatea de a se înjghebà şcoalele de adulţi, rămânând să arătăm pe urmă, care e partea de muncă, ce revine preotului în această şcoală.

Şcoala de adulţi nu poate fi — cel puţin deocamdată — decât *şcoală de bunăvoie.* Aşa un fel de *academie populară,* unde presupunând o disciplină şi supunere nesilită, *ascultă cine poate şi învaţă cine vrea.* Unii vor grăì, vor prelege, alţii vor ascultà, însuşindu-şi fiecare din cele auzite atâta cât îl ajută facultăţile sale sufleteşti, fără a aveà să mai deà seamă cuiva în mod obligător despre ce a învăţat, decât doar conştiinţei sale. Fără de acest caracter facultativ, care va fi şi atrăgător, am încercà *deocamdată* zadarnic a întroduce şcoale de adulţi, cunoscând sentimentul de repulziune al românului.

Timpul cel mai potrivit e cel de iarnă, dela 1 Novembre şi până la 30 Martie. In acest interval, ţinând cont iarăşi de felul de a vedeà şi de împrejurările de viaţă a poporului, să se statorească numai Sâmbăta şi

Dumineca seara câte 2 oare, iară în posturi să se ţină cu stricteţe catechizarea. S'ar puteà uşor spune că sunt potrivite *toate* sările de peste săptămână pentru atari întruniri, câtă vreme poporul nostru nu are nici o îndeletnicire deosebită în cursul iernii. Noi însă, cei ce ne dăm seama de realitate, credem nu numai potrivite ci şi suficiente cele două sări, în cari cu tragere de inimă şi pricepere se poate zidì mult, deocamdata aproape de ajuns, amăsurat puterilor şi trebuinţelor noastre sufleteşti. Alte sări se vor întrebuinţà pentru instrucţia corurilor, ce tot mai mult sporesc şi trebue să sporească, şi spre îndeplinirea lucrărilor de economie casnică la femei şi fete, iar feciorilor nu li-se poate rupe deodată firul tradiţiilor cu şezătorile. Şi în puterea aceloraşi rânduieli de viaţă, şi bărbaţii cam în cele 2 sări »iasă« lăsând acasă pe femei.

Spiritul, ce trebue să stăpânească aici e acela *creştinesc-românesc,* care va caracterizà educaţia, ce nu poate fi decât în desăvârşită armonie cu firea poporului nostru, cu trecutul istoric şi cu împrejurările de viaţă de acum. În acest scop lecţii sau prelegeri religioase, de limbă, literatură şi istorie naţională, vor cuprinde câte o oară pe seară, iară al doilea ceas să fie închinat studiului sau instrucţiei practice, care iarăşi nu poate urmări altceva decât: a creşte din ţăranii agricultori, gospodari cu bun rost în sat, cu stare şi vază între semenii săi, cari să ştie între toate împrejurările a-şi îndeplinì trebuinţele vieţii după putinţă prin ei înşuşi, muncind nu numai mult ci şi raţional şi agonisind ca să aibă destul pentru traiu, iară de altă parte prisosul productelor muncii sale să-l ştie întrebuinţà şi valorà astfel, ca nu tot străinul să se îngraşe din sudoarea noastră.

În genere ori cât de uniformă este viaţa poporului nostru agricultor de ori unde, totuşi traiul zilnic nu se desfăşură, nu se trăieşte la fel în toate satele, ci mai adeseori e hotărît de împrejurări, obiceiuri şi situaţii deosebite,uneori e determinat de datini locale moştenite ori împrumutate şi deci ar fi greu a prescrie un fel de *plan de învăţământ* amănunţit şi uniform pentru toate satele. Exemplul de viaţă şi mai ales *cartea românească* cuprinde însă, toate îndrumările şi mijloacele de acţiune culturală, *la care considerăm angajaţi pe cei doi factori culturali ai satelor, pe preot şi învăţător, cari unindu-şi forţele şi sprijinindu-se reciproc, vor duce la bună izbândă şi această* ***şcoală de adulţi.***

Firesc este ca *preotul să conducă* şi această şcoală, iar învăţătorul să-i fie tovarăş de muncă credincios. Şi se poate aceasta până şi acolo, unde avem încă oameni ai generaţiei bătrâne, cu mai puţină pregătire, dacă este cât de câtă râvnă şi tragere de inimă.

Nu se poate cere ce-i drept nici preotului nici învăţătorului munca grea de a se pregătì mereu cu disertaţii şi prelegeri, dar atât pot face uşor, *să cetească din cărţile bune* celor adunaţi şi să tălmăcească apoi pe înţelesul tuturor. Ispitirea cărţilor bune şi alegerea părţilor mai interesante, mai atrăgătoare şi mai folositoare din acelea, o poate face fiecare cu o deosebită mulţumire sufletească, cetind însuşi în cursul săptămânii, pentru a puteà împărtăşì apoi hrana sufletească şi altora.

Cum autoritățile noastre bisericești au dispus de rigoare înființarea bibliotecilor parohiale pretutindenea și cum instituțiile noastre culturale vin bucuros în ajutorul celor dornici de cultură, nu este grea nici agonisirea de cărți, dacă nu le are atât preotul cât și învățătorul în biblioteca proprie.

Voi pomenì aci numai câteva exemple, rămânând ca altă dată să se facă o listă a cărților mai potrivite pentru cultivarea tinerimei, când s'ar scoate la iveală și părțile mai de seamă din acelea, în jurul cărora s'ar puteà grupà cuprinsul lor întreg. Iară când va venì vremea și omul cu priceperea trebuitoare se va alcătuì și acea *carte de cetire a poporului*, care să-i fie a doua biblie.

Așa pentru educația religioasă și chiar pentru o propagandă religioasă sunt foarte potrivite cuceritoarele broșuri din *Biblioteca bunului creștin*: »Ce să crezi și cum să trăiești«, »Călăuza creștinului la biserică«, »Crâșma trează« și peste toate »Argatul lui Moș Procopie« și »Povestiri pentru săteni«. Pentru înălțarea ortodoxiei e potrivită broșura păr. S. Popescu: »Ortodoxia și naționalitatea română«. — Pentru limbă și literatură, e vestita noastră literatură populară in toate variațiile ei. Iară pentru istoria națională, e cartea de o frumsețe și mândrie națională neîntrecută a d-lui Vlahuță »Din trecutul nostru«, apoi cărțile alese, însuflețite și însuflețitoare ale dascălului acestui neam, care e Nicolae Iorga; »Începutul neamului românesc« a d-lui Lupaș, Nr. 1 din biblioteca populară a »Asociațiunei«. La agricultură și viticultură și ceilalți rami economici sunt pe lângă atâtea cărticele apărute și aici la noi, broșurile literare ale d-lui C. S. Aldea: »Sfaturile unui plugar luminat« și »Cărticica plugarului«. Pentru cooperatismul român și întovărășirile de tot felul sunt sfaturile cuminți ale d-lui V. Osvadă, răspândite prin foaia sa »Tovărășia«. Și așa mai departe, din toată sărăcia noastră, totuși găsim pentru toate ramurile și pentru toate lipsurile destule cărți bune, pe cari să le conzultăm. Dar și numai din aceste câteva cetinduse și stăruind cu căldură asupra cuprinsului lor și date apoi în mâna ascultătorilor, nu se poate să nu-i înalțe sufletește, să nu-i îndrepte și să nu-i câștige pentru carte, *stârnindu-le dragostea de a cetì*, care e cea dintâi cerință pentru înjghebarea unei vieți culturale.

Așa în chip firesc și nepretențios, fără multă vâlvătae, îmi închipui eu școala de adulți, pentru care preotul își va pune în cumpănă sufletul său, ca să o furișeze așa pe nesimțite în sufletul credincioșilor săi. În deosebi generația tinără a preoțimii noastre trebue să-și facă *chestie de conștiință* din această școală, menită a suplinì și lipsurile mari și neajunsurile, cărora e expusă școala poporală din vina unor legi nedrepte, iară la vreme să se poată *sistemiză* și la noi, dacă vrem ca zbaterile noastre pe acest petec de pământ să nu rămână zadarnice.

De sine înțeles că această acțiune culturală nu poate rămâneà izolată. Școala de adulți trebue să-și găsească un aliat, un bun tovarăș de

muncă în *cercul de cetire* sau *cercul cultural*, ce încă trebue să ia ființă. Aceasta ar fi adunarea la vorbă a sătenilor într'un loc potrivit, unde să găsească în sările de iarnă, — cuprinse până acum numai de poveşti nu totdeauna din cele mai folositoare — *un local încălzit, prietinos, provăzut cu gazete şi cărți cari să stea la dispoziție.* Aici se poate aşeza biblioteca parohială. Invățătorul e mai potrivit a supraveghea ordinea, dar cercetarea regulată a preotului va înălța atmosfera şi îndrumările lui vor aduce desigur mult bine. Cercul cultural, cu un local potrivit, e şi unul din cele mai sigure mijloace de educație morală şi chiar de îndreptare economică. Facem constatarea că şi țăranul simte lipsa unei vieți sociale şi cere deci şi el un *loc de conveniri* şi fiindcă sărăcia satului său nu i dă mâna de a avea un astfel de local destinat numai spre acest scop, apoi îl caută acolo, unde îl găseşte, *la crâşmă,* unde se adună şi buni şi răi, nu totdeauna pentru a bea, ci mai mult de dragul vorbei, a poveştilor, în care se poate petrece timpul repede, iar aici ocaziunea se îmbie de sine căci «Omul nu poate sta cu gura goală». Cineva ar mai putea zice: edificiul şcoalei e liber seara şi potrivit pentru adunări. Realitatea însă ne spune, că şcoala nu poate fi aranjată ca local de cetire şi conveniri, şi apoi, înafară de aceia, şcoala insuflă o sfiială, ce stânjineşte oarecum libertatea, putința de a se simți fiecare la largul, *ca acasă.* Şi numai aşa au plăcere şi farmec convenirile, dacă sunt intime, comunicative şi niciodată nu vor fi căutate când vor avea un caracter riguros, țeapăn şi prea rece, cu aspect oficial.

E uşor a se vorbì de cercuri de cetire, de local potrivit, de gazete pentru popor şi biblioteci cu cărți bune, dar toate aceste de unde se pot luà pentru satele noastre sărace, cum se vor susțineà, când aproape pe dea-întregul astfel de stăruințe culturale sunt o povară pentru sufletul țăranului, care trebue întâi convins şi câştigat pentru aceste şi numai târziu dacă se poate pune la ceva contribuție. Iar pentru ca să-l câştigi pentru tot atâtea lucruri buue, ele trebue să existe!

Nu voi propune nici aici un mijloc nou. Rostul nostru a celor dela sate nu este de a creà şi inventà ci numai să aplicăm ce ni-se arată de alții şi s'a dovedit de bun şi folositor. Aşa localul ca şi cercul de cetire cu toate apertinențele sale se poate grupa foarte nimerit în jurul unui local al unei *Societăți Reiffeisen.*

Cum chestia noastră culturală reclamă ca fiecare sătişor să-şi aibă şcoala sa poporală, tot aşa Societățile Reiffeisen sunt nu numai o arzătoare chestie economică ci şi culturală şi socială. În jurul unei atari societăți nu numai că se poate grupa cu noroc şi neprețuit folos întreagă viața economică a satului, punându-se astfel frâu poftei prea mare de câştig a acționarilor unor institute de bani pentru speculă, şi tot aşa alungându-se diferiții exploatatori hrăpareți ai şi aşa năcăjitei noastre vieți economice; ci în aceiaş vreme din venitul ei curat se pot creà şi susțineà uşor *toate* mijloacele potrivite unei desvoltări prielnice a vieții

culturale şi sociale a satelor. Ba la vreme pot întinde chiar şi o recompenză materială mulţămitoare pentru ostenelele nobile ale conducătorilor, a acelora cari muncesc cu sârguinţă şi pricepere pentru înălţarea unei vieţi prea rămasă în urmă.

Iată aşa, prin şcoala de adulţi, prin cercuri de cetire se pregăteşte cu succes calea pentru cea mai întinsă propagandă culturală, reprezentată prin «Asociaţiunea» noastră şi cu ajutorul Societăţilor Reiffeisen să declari răsboi cu buni sorţi de izbândă întunerecului şi sărăciei ce bântue satele noastre şi să ridici acest popor tot mai sus pe treapta culturii şi măririi lui interne şi externe.

Tocmai de aceea recomand atenţiunii conferenţelor noastre preoţeşti şi aceste chestiuni, ca tot atâtea probleme, cari rezolvite ne dau puternic sprijin în activitatea noastră pastorală.

P. Moruşca.

CRONICĂ BISERICEASCĂ-CULTURALĂ.

Se lăţeşte buddhismul! În Nrul dela 11 Martie a. c. ziarul „Budapesti Hirlap", ne dă câteva informaţiuni interesante despre lăţirea buddhismului în Europa în timpul mai nou. Buddhiştii lumii vor serbà un mare jubileu în anul acesta. Se împlinesc tocmai 2500 de ani, de când Buddha a început să propovăduiască învăţăturile sale pesimiste despre lume şi vieaţă. Dintre statele europene mai întâiu în Anglia, apoi în Germania s'au aflat spirite cari prin comunicarea cu India au primit învăţăturile lui Buddha. Doctrina acestuia s'a lăţit repede şi in Francia prin scrierile lui Bergson, care deşi nu erà buddhist pronunţat, totuş ideile ce le profesà erau aproape în întregime identice cu ale lui Buddha. Dar mai mult ca ori unde se răspândeşte azi buddhismul in Rusia. In Petersburg se zideşte o biserică buddhistă cu permisiunea ţarului. Din aceasta se poate observà o tactică de caracter politic a ţarului, care voieşte să trezească simpatii în Răsărit pentru Rusia. Biserica va fi o colosală zidire de peatră, va aveà turn şi din înfăţişarea ei va transpirà şi pesimismul propriu buddhismului. Şi nu peste mult, din India îndepărtată, peste munţi şi locuri deşarte, în mijlocul procesiunei sărbătoreşti a preoţilor păgâni va venì la Petersburg o statuă a lui Buddha. Teologii ruşi au protestat contra zidirei templului buddhist şi contra aducerii statuei lui Buddha. Sfântul Sinod al Rusiei a primit proteste energice şi din alte părţi impotriva edificării templului buddhist, dar cu toate acestea după o cercetare temeinică a chestiunei a hotărît să nu împiedece opera buddhiştilor. Intâi, pentrucă numai cu concesiunea ţarului se ridică biserica buddhistă, apoi din motivul, că dacă ar interzice edificarea, ar întâmpinà greutăţi mari instituţiunile religioase ale Rusiei în ţările păgâne şi buddhiste. Totuş n'a încetat cu totul împotrivirea. Unii, mai intransigenţi, se folosesc de toate mijloacele ca să împedece cel puţin aşezarea statuei lui Buddha în noul templu. Sunt intransigenţi până într'atâta, încât cer permutarea reşedinţei ţarului la Moscva, deoarece zic ei, Petersburgul ar suferì o ruşine mare tolerând pe budhiştii cari se închină la idoli şi astfel ar fi nedemn ca şi pe mai departe să fie reşedinţă a ţarului. Atâta despre lăţirea Buddhismului în Rusia.

În ce priveşte răspândirea lui în Francia am amintit că prin scrierile lui Bergson a prins rădăcini în inimile generaţiei tinere şi s'a format o întreagă şcoală cu idei buddhiste. Despre acest curent stricăcios, renumitul Anatole France zice următoarele: „E lucru dureros a vedeà cum tinerimea franceză întreagă se asociază la această şcoală, care se apropie de religiunea lui Buddha. Imi place budhismul foarte mult, dar la urma urmelor *nirvana* nu este un ideal de recomandat tineretului".

Aceste informații referitoare la lățirea buddhismului european însă nu ne arată pentru creștinizm nici măcar presemnele îndepărtate ale unui pericol ce l-ar amenință. Ele cel mult sunt niște probe dovedite ale împrejurării, că buddhismul, dacă a și cuprins teren, aceasta numai în sufletele atrofiate de hipercultură o a putut face, lăsându-le istovite de adevărata putere a vieții și lipsite de tot ce e mai înalt, afară doară de dorul de-a ajunge în „nirvana“ atât de mult accentuată.

Dar dacă și lățirea ideilor pesimiste ale buddismului nu este un pericol pentru creștinism, inimile cuprinse de ideea nirvanei au trebuința de a fi încălzite la focul adevăratei învățături mântuitoare de suflet, la focul creștinismului, și atunci totul e câștigat. Inimile celor cuprinși de valurile buddhismului, într'adevăr trebue încălzite și luminate, trebue trezite din somnul, care le face să viseze „nirvana“, pentrucă și femeea amintită în Biblie mătură toată casa ca să găsească drahma cea pierdută, iar păstorul lasă cele 99 de oi și caută pe cea rătăcită. *Gh. Comșa.*

*

Statutele Asociațiunei clerului gr. or. din Bucovina“. Am dat în numărul premergător informații asupra activității acestei asociații și în deosebi asupra lucrărilor săvârșite de comitetul ei. Voi face cunoscut acum mai de aproape părțile de căpetenie din statutele, după cari se conduce asociația. Scopul ei este unirea preoților gr. or. spre conlucrare și sprijinire reciprocă pe terenul didactico-pastoral; promovarea intereselor bisericei și ale clerului; sprijinirea morală și materială a membrilor societății, respective a văduvelor și a orfanilor rămași în urma lor; și în sfârșit consolidarea socială a clerului. Mijloacele prin cari se țintește ajungerea scopului sunt: prelegeri și desbateri între membri societății; prelegeri pastorale, didactice și economice, la cari se pot invită și persoane, cari nu sunt membrii, și cari prelegeri pot fi succedate eventual și de petreceri sociale; referate periodice din partea membrilor societății asupra acelor obiecte, ce ating scopul ei, cari ca și orice prelegeri de interes deosebit, pot fi publicate într'o foaie periodică și pot fi remunerate sau premiate; stăruirea pentru prosperarea învățământului religiunei în școale, a catehizării cu tineretul adult și a predicamântului practic; înființarea de filiale a societății, de societăți de cumpătare prin parohii, de cabinete de lectură; în sfârșit edarea unei foi literare periodice. Societatea poate primi fundațiuni, legate și orice altă avere închinată scopului societății în decomun sau cu destinație specială.

Membrii societății sunt: ordinari, fundatori, onorari și sprijinitori. Cei dintâi sunt membrii clerului arhiepiscopiei, cari pe lângă taxa de înscriere de 2 cor. mai solvesc câte 4 cor. la an; fundatori sunt preoții cari plătesc odată pentru totdeauna 100 cor. Onorari sunt acei membrii preoți s'au laici, cărora, pe urma meritelor câștigate pentru biserică, cler sau Asociațiune, li s'a votat de asociațiune această distincțiune. Sprijinitori sunt toți membrii bisericei gr. or. cari fără a obligă societatea, o ajutoră cu lucrări sau cu mijloace materiale. Drept electoral activ și pasiv au membrii ordinari și fundatori, iar dintre onorari numai aceia, cari sunt totodată și membrii ai clerului gr. or. din Bucovina. Toate 3 categoriile de membrii au dreptul de a participă în persoană la adunarea generală cu drept de inițiativă și cu vot decisiv; de a luà parte la referatele periodice, la prelegeri și desbateri, a ținea înșiși prelegeri în adunare, după-ce obiectul l'au făcut cunoscut comitetului înainte; și de-a cumpără opurile și foile publicate de societate cu preț redus. In schimbul drepturilor au datoria de a conlucră la promovarea scopului societății; a observà statutul societății și dispozițiile adunării generale; eventual ale comitetului, și a solvì contribuirile respecive. Drepturile ca și datorințele încetă: prin retragere și prin eschidere.

Adunarea generală a societății se ține odată pe an în oricare localitate a arhidiecezei, dar cerând împrejurările se pot ținea adunări extraordinare. Agendele adunării sunt: de a alege pe președinte, pe 1 sau 2 vicepreziedenți, 8 membrii în comitet și alți 3 în comisia revăzătoare; de a se conzultà despre interesele societății și a luà măsuri pentru promovarea scopului ei; de a votà budgetul pe anul viitor; de a decide asupra socotelilor anuale; de a numì

membrii onorari la propunerea comitetului; și a decide asupra recursurilor făcute contra decisiunilor comitetului. Concluzele se aduc cu majoritate absolută a voturilor, în caz de paritate propunerea cade. Asemenea se cere majoritate absolută la alegerea prezidentului și a viceprezidenților, dar la a celorlalți membrii ajunge majoritatea relativă. Alegerea se face în secret.

Președintele reprezintă societatea în afară, convoacă adunarea generală și ședințele comitetului și le conduce, poartă grijă pentru executarea concluzelor comitetului, subscrie cu secretarul publicațiunile, scrisorile și documentele societății, iară la contracte și 2 membrii ai comitetului. În lipsa președintelui îl înlocuește vicepreședintele.

Comitetul administrează toate afacerile societății. Membrii sunt aleși pe 2 ani, așa că în fiecare an se aleg 5 inși. Cei ieșiți se pot realege. Drepturile și datorințele comitetului sunt următoarele: a administrà afacerile societății; a decide ziua și locul adunării generale; a primi membrii și a eschide pe cei cari lucră contra intereselor societății; a face adunării generale propuneri, ce promovează scopul soc. și mai ales pentru numirea membrilor onorari; a îngriji de mijloacele prin cari lucră societatea și în special de a votà spese din cassa societății între marginile budgetului; a executà concluzele adunării generale, a primi recursele contra vreunei decisiuni a comitetului și a le supune cu raport adunării generale și de a raportà adunării despre toate lucrările sale. Ședințe se țin în fiecare lună, sau de câteori conchiamă președintele ori o cer 3 membrii. Concluze valide se aduc cu majoritatea absolută a voturilor și când sunt de față cel puțin 6 membrii. Protocoalele ședințelor se publică în extras în o foaie. Socotelile societății se revăd de comisia de 3, care raportează totdeauna adunării despre starea financiară a societății.

Funcționarii (secretar, cassar, controlor și un econom) se aleg de comitet din mijlocul său. Insărcinarea membrilor comitetului e onorară, funcționarilor însă adunarea generală le poate votà remunerațiuni anuale.

Pentru nivelarea unor neînțelegeri și pentru împăcarea definitivă a eventualelor certe iscate din referințele societății, escludându-se calea judițială se înstitue un tribunal de arbitri din 5 membrii, părțile litigante aleg câte 2 și aceștia pe președintele lor. În contra decisiunei nu încape recurs.

Când societatea s'ar disolvà, averea ei trece la „societatea pentru cultura română în Bucovina".

*

Un act oficios. Pentru orientarea cetitorului comunic mai jos *actul*, despre care vorbeam într'una din propunerile (Nr. 11—12) ce-am înaintat Prea Ven. Consistor. Cercularul acesta a fost adresat *numai* oficiilor protopopești, dintre cari, ne mirăm cum cele concernente *nu* l-au comunicat tocmai acelora, pe cari îi privește.

«Ajungând la cunoștința Preaveneratului nostru Consistor Mitropolitan, că unii dintre preoții noștrii din părțile Bănatului, fără știrea și învoirea superiorității bisericești, find la nu știu ce fel de organizare, afară de cadrele normate în statutul nostru organic, cerând și concursul preoțimii noastre arhidiecezane, a aflat de bine acel Consistor mitropolitan, prin concluzul din 7 Septemvrie 910 Nr. 427 a desaprobà aceea pornire greșită și dăunoasă bisericii noastre și a îndrumà pe toate Consistoarele noastre și așa și pe subscrisul Consistor arhidiecezan, a aduce acea reprobare și la cunoștința preoțimii noastre arhidiecezane, cu acel adaus că preoțimei îi stă în voie a-și validità eventualele dorințe și tendințe de progres pe calea corporațiunilor bisericești existente, cari ofer teren indestulitor și neexploatat de ajuns spre scopul indicat.

Când aducem aceasta și la cunoștința P. O. D-Tale, totodată te poftim, ca la cazul că vei observà vre-o asemenea tendință, la careva dintre preoții submanuați, să-i comunici sus provocatul concluz mitropolitan, spre știre, orientare și acomodare".

P. Morușca.

*

„Societatea ortodoxă-națională", face progrese repezi, foarte îmbucurătoare. Prin grădinile de copii, concertele religioase și îndeosebi prin conferințele publice răspunde unei necesități adânc simțite și roadele nu vor întârzià pentru înălțarea bisericei strămoșești. Educația morală a mul-

ţimii pare a-şi găsi din ce în ce mai mult realizarea în aceste conferenţe. În atmosfera lor se găsesc adevărate clipe de fericire şi înălţare creştinească. Iar sufletul acestei mişcări de propagandă religioasă e părintele arhimandrit Iuliu Scriban, care a ţinut a doua conferinţă de apostolie la şcoala de fete din Strada Clemenţei în faţa unui auditoriu ales din clasa cultă.

În curând societatea va înfiinţă în diferite cartiere biblioteci populare. Prin concerte religioase, ce se vor ţineà în toate centrele de provincie, vrea să dovedească superioritatea cultului strămoşesc faţă de cele streine. Asemenea va scoate în curând o revistă culturală religioasă naţională, care va stărui să întroducă în toate formele de manifestare a vieţii spiritul naţional-ortodox şi dacă nu va face propagandă pentru proseliţi, va luptà cu îndârjire contra tendinţelor de înjosire a bisericei ţării.

*

„Căminul Românesc" este a doua societate ce urmăreşte înalte scopuri creştineşti prin educaţia şi protecţia fetelor sărace. Îndreptându-se contra exploatatorilor tinereţei şi a săraciei işi întinde activitatea binefăcătoare tot mai mult, luptând împotriva corupţiei, combatând luxul şi lenea, cari cuprind în sine germenele răului şi ajutând săraciei şi greului vieţii, cari produc atâtea decepţii şi seceră atâtea victime. In fruntea mişcării stă I. P. S. Mitropolit Primat, ajutat de membrii însemnaţi ai elitei bucureştene şi aşa cu sprijinul bisericei societatea va dovedi în scurt rezultate îmbucurătoare pentru ridicarea moravurilor şi înălţarea simţământului religios şi în rândurile societăţii de jos, bântuită de atâtea rele morale.

*

Pastorale pentru post. Păstorii de suflete au cea mai nimerită vreme pentru chivernisirea păstoriilor lor, în postul sfintelor Paşti. Archiereii işi văd cu drag de grija sufletelor supuse, prin pastorale pregătitoare pentru măreaţa sărbătoare a învierii. Iată câteva subiecte tractate în patoralele episcopilor italieni: primejdia mare ce pricinueşte păcatul; necesitatea şi folosul rugăciunii; folosul predicelor pentru tineret; despre cuminecătură; »speranţa creştină«; împlinirea legilor divine şi bisericeşti ş. m. subiecte, cari ne îndeamnă să presupunem, că aceşti păstori îşi caută des turma prin pastorale, pentruca să se ocupe cu astfel de prilejuri şi de chestiuni mărunte.

Tipicul cultului religios.

Cazuri liturgice, date şi îndigitări tipiconale pe luna lui Aprilie.

Sâmbătă în 2 Aprilie la vecernie. La «Doamne strigat-am» stihirile pe 10 cu «mărire — şi acum». «Astăzi darul Sfîntului Duh pre noi ne-a adunat» din Triod. După vohod «Lumină lină» şi prohimenul «Domnul s'a împărăţit, întru podoabă s'a îmbrăcat».

După paremii preotul zice ectenia, «să zicem toţi» şi strana ceteşte imnul «Învredniceşte-ne Doamne». După ectenia celor 6 cereri dela preot strana cântă stihoavna Triodului cu «mărire şi acum», «Astăzi darul Sfântului Duh pre noi ne-a adunat». «Acum slobozeşte» «Sfinte Dumnezeule» «Prea Sfântă Treime» «Tatăl nostru» şi troparele «Învierea cea de obşte mai nainte de patima Ta încredinţându-o» şi «Îngropându-ne împreună cu tine prin botez» Otpustul ca de obiceiu.

Dumineca în 3 Aprilie. Dumineca stâlpărilor. Evanghelia dela Ioan «Mai înainte de Paşti cu 6 şeasă zile». Cuv. păr. nostru Nichita la utrenie. După cei 6 psalmi de dimineaţa, preotul zice ectenia cea mare de începere. După vosglas strana cântă «Dumnezeu este Domnul» de 4 ori pe melodia tropariului glasului 1 şi cele 2 tropare indicate la sfârşitul vecerniei; al II-lea tropariu cu «Mărire şi acum.» Cele 2 serii de sedelne din Triod cu ectenie mică între ele. După Polileu să cântă sedealna «Celce şede pe scaun de Heruvimi» şi antifoanele glasului 4, dela sărbători cu prohimenul din «gura pruncilor şi a celor-ce sug ai săvârşit laudă». Evanghelia utreniei dela Mateiu. «Învierea lui Christos» nu să ceteşte ci imediat după evanghelie să ceteşte psalm 50.

Nu se cântă apoi stihirile pocăinţei ci «Mărire». «Astăzi Christos intră în cetatea Viftania» «şi acum» tot aceasta stihire şi celealalte după prescrierea Triodului. După ectenia «Mântueşte Dumnezeule» strana cântă catavasiile Floriilor, cu ipacoiul. «Cu stâlpări lăudându-l mai înainte» la peasna a 3-a şi cu condacul şi icosul Triodului la peasna a 6-a. Nu se cântă «Măreşte suflete al meu» ci pripelele Triodului. La sfetilnă să zice numai «Sfânt este Domnul». Hvalitele Triodului, cu «Mărire şi acum» «Mai nainte cu seasă zile de Paşti» şi doxologia cea mare. La liturgie în loc de «Binecuvintează suflete al meu» înaintea lui „Unule născut" şi în loc de fericiri să cântă antifoanele prescrise la Triod. În loc de „Cuvine-să cu adevărat" să pune irmosul Floriilor.

Vecernia şi utrenia, în zilele săptămânei patimilor precum şi slujba spălării picioarelor, a sfintelor patimi, a ciasurilor şi a îngropării Mântuitoriului se face întocmai după normele prescrise în acele zile de Triod.

Utrenia în sfânta şi luminata zi a Paştilor. Preotul îmbrăcându-se în cele mai luminate odăjdii sub cântarea „Învierea Ta Christoase" cu icoana învierii cu evangheiia şi cu cădelniţa ese împreună cu tot poporul adunat din biserică şi aşezându-se în faţa tetrapodului pus la intrarea în biserică, pune pe tetrapod evanghelia şi icoana învierii şi cădeşte tetrapodul în forma crucii. Începutul să face cu *„Mărire sfintei şi cei de o fiinţă şi de vieaţă făcătoarei şi nedespărţitei Treimi"*. Cântă apoi preotul singur tropariul Paştilor. După stihurile „să învie Dumnezeu" „precum să stânge fumul" şi celealalte cântăreţii cântă „Cristos a înviat din morţi". Cântă după acestea preotul tropariul Paştilor până la „şi celor din mormânturi" de unde îl continuă cântăreţii. Cu aceasta cântare să face intrarea în biserică, cântându-se „Cristos a înviat" până atunci până când să aşează fieşte carele la locul lui. Preotul zice apoi ectenia cea mare de începere, după a cărei vosglas să începe îmediat canonul Paştilor, aşa că irmosul dintâiu al fieşte cărei pesne fără stih îl cântă preotul iar celelalte irmoase cu stihul „Christos a înviat din morţi" le cântă stranele. După fieşte care peasnă a canonului să face ectenie mică. La peasna a treia după ectenie să cântă pe melodia tropariului glasului 4, ipacoiul „venit-au mai nainte de dimineaţă" iar la peasma a 6-a condacul şi icosul praznicului. Tot aici să ceteşte de 3-ori „Invierea lui Christos văzând" şi să cântă stihira „Înviind Isus din mormânt" — La peasna a 9-a nu să cântă „măreşte suflete al meu" ci pripelele acestei pesne din Penticostariu. După sfetilnă, care să cântă de trei ori, urmează hvalitele la cari să cântă 4 stihiri ale glasului 1 din Octoih şi 4 stihiri a Paştilor din Penticostariu. „Mărire şi acum" „Ziua învierii şi să ne luminăm cu prăznuirea din Penticostariu. Să face după acestea sărutarea evangheliei şi a icoanei învierii, cari spre acest scop sunt puse pe Tetrapod şi stranele cântă tropariul „Christos a înviat". După sărutare preotul ceteşte lin şi spre înţeles cuvântul de învăţătură a lui Ioan Gură de Aur „De este cineva bine credincios". Să cântă apoi tropariul lui Ioan Gură de Aur. „Din gura ta, ca nişte lumină de foc strălucind darul" şi după Ectenia „milueşte-ne Dumnezeule" şi a celor 6 cereri, preotul face Otpustul.

La Liturgie. In loc de „Binecuvântează suflete al meu" înaintea lui „Unule Născut" şi în loc de fericiri să cântă pripelele antifoanelor din Penticostariu. Irmosul paştilor în loc de „cuvinese cu adevărat", priceasna „cu trupul lui Christos vă cuminecaţi". In loc de „Bine e cuvântat cel ce vine întru numele Domnului" şi în loc de „Văzut-am lumina cea adevărată" „să se umple gurile noastre" şi „fie numele Domnului" se cântă „Christos a înviat din morţii".

In sfânta şi luminata zi a Paştilor la vecernie. După binecuvântarea preotului să zic stihurile şi să cântă tropariul Paştilor ca la începutul utreniei. După Ectenia cea mare de începere, urmează «Doamne strigat-am" cu stihirile pe 6 dela glas 2 „Mărire" „Laudă de mântuire cântând" „şi acum" „Trecut-a umbra legii" tot dela acest glas. Vohodul să face cu evanghelia. „Lumină lină" şi prohimenul. „Cine este Dumnezeu mare ca Dumnezeul nostru" cu stihurile lui din Penticostariu. După evanghelie, urmează ectenia „să zicem toţi" şi imnul de seară „Învredniceşte-ne Doamne". După al

2-lea vosglas al ecteniei celor 6 cereri să cântă stihoavna pe melodia antifonului glasului 2 cu stihirile paştilor pe melodia tropariului glasul 5. După stihoavnă troparíul paştilor de 3-ori şi opustul după cum este indicat în Penticostar.

Luni în 11 Aprilie, a 2-a zi de paşti la utrenie. Începutul cu *„Mărire sfintei şi cei de o fiinţă şi nedespărţitei Treimi“* şi cu cântarea tropariului Paştilor şi a stihurilor ca în ziua primă. După Ectenia cea mare canonul aşa după cum s'a cântat în ziua primă. La hvalite să pun 4 stihiri ale glasului 2 şi 4 stihiri ale paştilor pe glas 5 cu „Mărire şi acum“ după doxologie urmează tropariul „Christos a înviat“ şi liturgia aşa după cum s'a arătat în prima zi a paştilor.

Luni a 2-a zi de paşti la vecernie. După binecuvântare dela preot să cântă tropariul paştilor cu stihurile. Preotul zice ectenia cea mare de începere şi strana cântă Doamne strigatam pe melodia glasului 3 cu 6 stihiri şi „mărire“. „Cei-ce stăm cu nevrednicie în preà curată casa Ta“ „şi acum“. „Cum să nu ne mirăm“. După vohod „Lumină lină şi prohimenul „Dumnezeul nostru în cer şi pre pământ toate câte a vrut a făcut“ şi stihurile lui. Ectenia „să zicem toţi“. „Învredniceşte-ne Doamne“ „să plinim rugăciunile noastre“ şi stihoavna cu stihira glasului 3 „Cristoase celace cu patima Ta“ şi cu stihirile paştilor şi otpustul.

Precum s'a făcut utrenia şi vecernia de Luni a 2-a zi de Paşti aşa se face şi în celelalte zile a săptămânei luminate, numai glasurile se schimbă, Marţi fiind la rând glas 3, Mercuri glas 4, Joi glas 5, Vineri glas 6, Sâmbătă glas 8.

Sâmbătă în 16 Aprilie la vecernie. Preotul dă binecuvântarea zicând: „Bine este cuvântat Dumnezeul nostru totdeauna acum şi pururea şi în vecii vecilor“. După amin, strana ceteşte psalmul de seara şi catisma prescrisă. După vosglasul ecteniei celei mari să cântă „Doamne strigat-am“. Aici nimic nu să cântă din Octoih sau din „mineiu“ ci numai din Penticostariu. După „Mărire şi acum“ la „Doamne strigat-am să face vohod şi să ceteşte „Lumină lină“ şi prohimenul de Sâmbătă seara. Celealalte părţi ale vecerniei ca de obiceiu; „Ectenia să zicem toţi“. Învredniceşte-ne Doamne“, ectenia celor 6 cereri şi stihoavna penticostariului cu „Mărire şi acum“ „Iubitoriule de oameni, mare şi neasemânată“ este mulţimea îndurărilor Tale“ tot din penticostar. „Acum slobozeşte“ „Prea sfântă Treime“ „Tatăl nostru“ şi tropariul „Pecetluit fiind mormântul viaţă din mormânt ai răsărit“ şi otpustul.

Duminecă în 17 Aprilie; Duminecă a 2-a după Paşti a Tomei. La utrenie. După binecuvântare „Christos a înviat“ de 3 ori; odată dela preot şi de 2-ori dela strane. Se cetesc psalmii de dimineaţă şi să zice ectenia cea mare de începere. După vosglas, pe melodia tropariului glasului 7 „Dumnezeu este Domnul“ de patru ori şi însuş tropariul de 3 ori cu „mărire şi acum“.

După ectenia mică să cetesc stihologiile catismei şi să cântă seria primă de sedelne din penticostar. După a II-a ectenie mică urmează seria a II-a a sedelmelor din penticostar şi Polileul cu pripelele acestui praznic. Ectenie mică şi sedealna Polileului antifoanele glasului 4 dela sărbători şi prohimenul „Laudă Ierusalime pe Domnul“. Evanghelia utreniei, „Învierea lui Christos văzând“ psalm 50. „Mărire“ „pentru rugăciunile apostolilor „şi acum“ „Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu“. Stihira glasului 6 „Inviind Iisus din mormânt“. Preotul zice ectenia „Mântueşte Doamne poporul Teu“ după a cărei vosglas strana cântă catavasiile paştilor. La peasna a 3-a ipacoiul „Precum ai venit în mijlocul învăţăceilor Tăi Christoase“ iar la peasna a 6-a condacul şi icosul penticostariului. La peasna a 9-a nu cântăm „măreşte suflete al meu“ ci pripelele canonului cu „Luminează-te, Luminează-te“ la sfârşitul lor. După ectenia mică „Sfânt este Domnul“ şi sfetilna penticostariului, cu „Mărire şi acum“, „Astăzi primăvara miroseşte. La hvalite să cântă numai stihirile penticostariului pe 4 cu „mărire“. După 8 zile dela scularea Ta“ „şi acum“ „Prea binecuvântată eşti“ şi doxologia cea mare, ambele pe melodia tropariului glasului 1.

Cantor.
